

HUKUK VE HUKUK DÜZENİ KAVRAMLARI

İnsan, toplu hâlde yaşama içgüdüğü ve alışkanlığına sahip, sosyal bir varlıktır. İnsanların toplum hâlinde yaşaması, toplumsal düzen ve güvenliğin sağlanması için birtakım kuralların varlığını zorunlu kılar. Dolayısıyla, insan topluluğunun bulunduğu her yerde hukuk vardır. Hukuk, toplumda şahısların davranışlarını ve ilişkilerini düzenleyen ve uyulması devlet zoruna (yaptırıma) bağlanmış kuralların bütünüdür. Mantıksal ve sistematik şekilde bir araya gelen hukuki kurumların oluşturduğu düzene ise, hukuk düzeni denir. Ne var ki, toplumsal ilişkileri sadece hukuk kuralları düzenlemez. Hukuk kurallarından başka, ahlak kuralları, din kuralları, görgü kuralları ve örf ve âdet kuralları da kişilerin toplumsal davranışlarını düzenleme amacı taşır.

SOSYAL DÜZEN (TOPLUMSAL DAVRANIŞ) KURALLARI

Ahlak Kuralları Toplumsal değer yargılarına göre insan davranışlarını iyi veya kötü, doğru ya da yanlış olarak değerlendiren kuralların tümü ahlak kurallarını oluşturur. Ahlak kuralları, kişilerin diğer kişilerle ilişkisini düzenlemesinin yanında, bizzat kendilerine karşı uymakla yükümlü olduğu kuralları da düzenler. Hukuk kuralları ise, kişilerin sadece birbirleriyle olan ilişkilerini düzenler. Ahlak kuralları iyi davranışın, hukuk kuralları ise, haklı davranışın ne olduğu sorusuna cevap verir. Ahlak kurallarının yaptırımı vicdan azabı çekme, ayıplanma veya kınanma gibi manevi niteliktedir. Hâlbuki hukuk kurallarının yaptırımı, devletin zorlayıcı gücüdür. Hukuk kuralları ile ahlak kuralları arasında çoğu kez bir etkileşim ilişkisi vardır. Öyle ki, bazı hukuk kuralları, ahlaki bir temele dayanır. Bazı hukuk kuralları ise, doğrudan doğruya genel ahlaka yollama yapar. Din Kuralları Din kuralları, evrenin yaratıcısı tarafından konulduğuna ve peygamberler aracılığıyla insanlara ulaştırıldığına inanılan kurallardır. Bu kurallardan bir kısmı Allah ile insanlar arasındaki uhrevî ilişkileri düzenlerken bir kısmı da insanlar arasındaki dünyevi ilişkileri düzenler. Din kurallarının kaynağı, ilahî iradedir. Hukuk kurallarının kaynağı ise, beşerî bir iradedir. Hukuk kuralları, sadece dünyevî ilişkileri düzenler, din kuralları ise hem dünyevî hem de uhrevî ilişkileri düzenler. Din kuralları zaman içinde değişmez, statik kurallardır. Hukuk kuralları ise zaman içinde ortaya çıkan yeni gelişmelere ve ihtiyaçlara göre değiştirilebilir. Din kurallarının yaptırımı; günahkâr olma, cehennem azabı çekme gibi uhrevî (manevi) niteliktedir. Hukuk kurallarının yaptırımı ise maddidir. Din kuralları ile hukuk kuralları çeşitli yönlerden ayrılmakla birlikte; içerdikleri hükümlerin toplumsal yaşama ilişkin olmaları nedeniyle aralarında bazı benzerlikler bulunduğu, din kurallarının laik hukuk düzenlerinde bile belirli ölçüde hukuk kurallarını etkilediği söylenebilir. Buna karşılık, hukuk ile ahlak kuralları arasındaki ilişkiden farklı olarak, hukuk kuralları ile din kuralları arasında yollama biçiminde bir ilişki bulunmamaktadır. Görgü Kuralları Görgü kuralları, aynı çevreye mensup kişilerin birbirleri ile karşılaştıkları veya belirli bir faaliyete katıldıkları zaman takımları gereken davranış biçimleri ve hareket tarzlarını gösteren kurallardır. Görgü kuralları, ahlak kuralları gibi insanlara sadece yükümlülükler yüklerken; hukuk kuralları kişilere aynı zamanda yetki verir, hak bahşeder. Görgü kurallarına aykırı davranışlar, kişinin “görgüsüz”, “kaba”, “nezaketsiz” olarak nitelendirilmesine yol açar. Hâlbuki hukuk kurallarının yaptırımı maddidir. Devlet, hukuk kurallarını çiğneyenleri mahkemeler, cebri icra organları ve kolluk kuvvetleri aracılığıyla bu kurallara uymaya zorlar. Zaman içinde bazı görgü kurallarının hukuk kuralı hâline dönüşmesi çok sınırlı da olsa mümkündür. Örf ve Âdet Kuralları Örf ve âdet kuralları, uzun zamandan beri sürekli şekilde tekrarlanan ve toplumun kendisine uyulmasını zorunlu saydığı davranış kurallarıdır. Devlet desteğine sahip olan örf ve âdet kuralları, düzenledikleri konuda yazılı bir hukuk kuralının bulunmaması durumunda ikinci derecede bir hukuk kaynağı olarak kanun boşluğunu doldurur (TMK m.1/2). Bazı örf ve âdet kuralları devlet desteğine sahip değildir; hatta devlet tarafından yasaklanmıştır. Hukuk Kuralları Hukuk kuralları ile diğer sosyal düzen kurallarının karşılaştırılması Hukuk kuralları ile toplumu düzenleyen diğer kurallar arasındaki en önemli fark, hukuk kurallarının Devlet yaptırımı ile desteklenmiş olmasıdır. Yaptırım, hukukun emir ve yasaklarına aykırı davranılması hâlinde karşılaşılabilecek olan tepkidir. Yaptırımlar; ceza, idari işlemlerde iptal, tazminat, geçersizlik ve cebri icra olarak karşımıza çıkabilir. Hukukun işlevleri Hukuk, menfaat çatışmaları arasında denge kurarak güçlü olanlar karşısında güçsüz olanları korur, güçlülerin zayıf olanları ezmesini, sömürmesini engeller, eşitliği ve herkesin hak ettiğini elde etmesini sağlar, herkesin bağlı olacağı kuralı önceden bilmesine ve davranışlarını buna göre ayarlayabilmesine olanak tanır, toplumun ekonomisini kültürünü, doğasını ve gelecek kuşakları koruyup geliştirir. Hukuk kurallarının nitelikleri Hukuk kuralları, insan davranışlarını konu alan, normatif,

soyut, genel ve sürekli nitelikte kurallardır. Hukukun çeşitli anlamları Müspet hukuk (pozitif hukuk), belirli bir zamanda, belirli bir toplumdaki ilişkileri düzenleyen tüm hukuk kurallarıdır. Mevzu hukuk ise, bir ülkede yürürlükte bulunan ve yetkili makamlar tarafından konulmuş olan yazılı hukuk kurallarıdır. Tarihi hukuk, bir ülkede belirli bir süre uygulandıktan sonra yürürlükten kalkmış olan hukuku, ideal hukuk ise, pozitif hukukun üstünde olduğu kabul edilen ve gerektiğinde yürürlükteki hukukun denetleyicisi ve düzelticisi olduğuna inanılan hukuk kurallarını ifade eder. Hukukun çeşitli ayrımları İç hukuk, belirli bir devletin sınırları içinde uygulanan hukuktur. Uluslararası hukuk ise, devletlerarasındaki ya da bir devletle uluslararası kuruluşlar arasındaki ilişkileri düzenleyen hukuktur. Maddi hukuk, hakları belirleyen ve kişilere yükümlülük yükleyen hukuktur. Şekli hukuk ise, hakların nasıl korunup sağlanacağını, yükümlülüklerin nasıl yerine getirileceğini düzenleyen hukuktur. Kamu hukuku, kamu gücüne ve otoritesine sahip kuruluşların bu otoriteye tâbi kişilerle veya birbirleri ile olan ilişkilerini düzenleyen kurallardır. Özel hukuk, kişilerin eşit şart ve yetkilere tâbi kimseler olarak kendi aralarındaki ilişkilerini düzenleyen kurallardır. Karma hukuk ise, tam olarak bu iki gruptan birine girmeyen; karma nitelik taşıyan kurallardır. Kamu hukukunun dalları; anayasa hukuku, idare hukuku, ceza hukuku, ceza usul hukuku, mali hukuk ve milletlerarası hukuktur. Özel hukukun dalları; medeni hukuk, ticaret hukuku ve milletlerarası özel hukuktur. Karma nitelikteki hukuk dalları ise; iş ve sosyal güvenlik hukuku, medeni usul hukuku, icra ve iflâs hukuku ile toprak hukukudur.

HUKUKUN KAYNAKLARI

Hukukta “Kaynak” Kavramı Hukukun kaynakları, asli (yazılı) kaynaklar ve tali (yazılı olmayan) kaynaklar biçiminde bir ayırıma tâbi tutulabilir. Diğer yandan, hukukun uygulanmasında hâkimlere yol gösteren bilimsel görüşler ve yargı kararları, yardımcı kaynak olarak nitelendirilebilir. Hukukun Yürürlük Kaynakları Asli (Yazılı) kaynaklar Asli kaynaklar, hâkimin önüne gelen hukuki uyuşmazlığı çözmek için ilk önce başvuracağı kaynaklardır. Asli kaynaklar, devletin yetkili organları tarafından konulmuş olan yazılı hukuk kurallarından oluşur. Bunlara “mevzu hukuk” veya kısaca “mevzuat” denir. Mevzuat, yan yana duran normlar yığını değil, birbirine bağımlı ve biri diğerinin altında veya üstünde yer alan normlar zinciridir. Yani, yazılı kaynaklar arasında hiyerarşik bir ilişki (altlık- üstlük ilişkisi) mevcuttur. Hiyerarşik ilişkinin alt basamağında yer alan bir norm, geçerliliğini üstünde bulunan normdan alır ve üstte yer alan norma aykırı olamaz. Hukuk kurallarının bu şekilde sıralanmasına “normlar hiyerarşisi” veya “hukuk düzeni piramidi” adı verilir. Bu düzen içinde yazılı hukuk kuralları, anayasa, milletlerarası antlaşmalar, kanunlar, kanun hükmünde kararnameler, cumhurbaşkanlığı kararnameleri, tüzükler ve yönetmelikler olarak sınıflandırılabilir. Tali (Yazılı olmayan) kaynaklar Bir örf ve âdetin yazılı olmayan hukuk kuralı olarak kabul edilebilmesi için, süreklilik, genel inanç ve devlet desteği unsurlarını taşıması gerekir. Örf ve âdet hukukunun, tamamlayıcı, belirtici, yorumlayıcı ve zorlayıcı işlevleri vardır. Örf ve âdet hukuku, yöresel örf ve âdet hukuku – yaygın örf ve âdet hukuku, özel örf ve âdet hukuku – genel örf ve âdet hukuku ve adi örf ve âdet hukuku – ticari örf ve âdet hukuku biçiminde çeşitli türlere ayrılır. Hâkimin Yarattığı Hukuk Özel hukuk alanındaki uyuşmazlıklarda somut olaya uygulanabilecek bir yazılı hukuk kuralı ve örf ve âdet hukuku bulunmadığı takdirde, hâkim kanun koyucu gibi hareket ederek, önündeki uyuşmazlığı çözmek için soyut ve genel nitelikte bir hukuk kuralı koyar. Buna “hâkimin hukuk yaratması” denir. Hukukun Yardımcı Kaynakları Hâkim, hukuk kurallarını uygularken veya hukuk yaratırken bilimsel görüşlerden ve yargı kararlarından yararlanır. Bilimsel görüşler ve yargı kararları, hukukun asli kaynağı olmayıp, hâkime yol gösterici nitelikte olan yardımcı kaynaklardır. Hâkim, kararlarında bilimsel görüşlerden ve yargı kararlarından yararlanmakla birlikte, bunlarla bağlı değildir. Bilimsel görüşler Bilimsel görüşler, hukuk bilimi ile uğraşanların, eserlerinde hukuki meseleler hakkında açıkladıkları düşüncelerdir. Hâkim, gerek kanun hükümlerini yorumlar ve uygularken, gerekse kanun boşluklarını doldururken, doktrindeki bilimsel görüşlerden yararlanır. Yargı kararları Yargı kararları, mahkemeler tarafından verilen kararları ve bu kararlarda benimsenmiş olan ilkeleri ifade eder. Yargı kararları, kararın niteliği bakımında, olay kararları ve prensip kararları olarak ikiye ayrılır. Hâkimlerin, uyuşmazlıkları çözerken yararlanacakları kararlar, bir kanun hükmünün yorumu veya kanun boşluğunun doldurulması açısından özellik taşıyan prensip kararlarıdır.

HUKUK KURALARININ YÜRÜRLÜĞE GİRMESİ VE YÜRÜRLÜKTEN KALKMASI

Kanunların, milletlerarası antlaşmaların, Cumhurbaşkanlığı kararnameleri ve Cumhurbaşkanı tarafından çıkarılan yönetmeliklerin yürürlüğe girebilmesi için Resmî Gazete’de yayımlanmaları gerekir. Kanun, Cumhurbaşkanlığı kararnamesi veya yönetmeliğin hangi tarihten itibaren yürürlüğe gireceği çoğu kez metinlerinde belirtilir: Kanunun Resmî Gazete’de yayımlandığı tarihte veya yayımlandıktan belli bir süre (örneğin bir yıl) sonra yürürlüğe gireceği ya da belirli bir tarih belirtilerek o tarihte yürürlük kazanacağı, kanunun son maddelerinde yer alan özel bir hükümde (yürürlük maddesinde) ifade edilir. Kanun metninde ne zaman yürürlüğe gireceğini belirten bir hüküm bulunmazsa, bu kanun Resmî Gazete’de yayımlanmasını takip eden günden itibaren hesaplamak üzere kırk beşinci günün sona ermesi ile yürürlüğe girer. Cumhurbaşkanlığı kararnameleri ve Cumhurbaşkanı tarafından çıkarılan yönetmelikler, yayımdan sonraki bir tarih belirlenmemişse, Resmî Gazete’de yayımlandıkları gün yürürlüğe girer. Cumhurbaşkanlığınca çıkarılanlar dışındaki yönetmeliklerin tümü

Resmî Gazete’de yayımlanmaz. AY m.124/2’ye göre, hangi yönetmeliklerin Resmî Gazete’de yayımlanacakları kanunla belirlenecektir. Doktrindeki hâkim görüşe göre, Resmî Gazete’de yayımlanan yönetmelikler yürürlük tarihi içermiyorsa, yayım tarihinde; Resmî Gazete’de yayımlanmayanlar ise, kabul tarihinde yürürlüğe girecektir.

Hukuk kurallarının toplumsal yaşamdaki etkinliği ve tatbik sahası, yer, zaman ve kişi bakımından çeşitli ilke, kural ve istisnalarla belirlenmiştir. Bu ünite, ulusal ve uluslararası normlar ışığında, hukuk kurallarının bu üç boyuttaki uygulanışının sınırlarını detaylı bir biçimde analiz etmektedir.

Hukuk Kurallarının Yer Bakımından Uygulanması

Bir hukuki olayın hangi devletin yargı yetkisine tabi olacağı veya hangi ülke hukukunun uygulanacağı sorunu, hukuk kurallarının yer bakımından uygulanması başlığı altında incelenir. Bu alandaki temel ilkeler şunlardır:

Mülkilik İlkesi:Hukuk kurallarının yer bakımından uygulanmasında temel prensiptir. Bir olayın taraflarının vatandaşlık bağına bakılmaksızın, olayın vuku bulduğu ülke yasalarının uygulanma kabiliyetini ifade eder. Bu ilke, devlet egemenliğinin en doğal yansımasıdır. Örneğin, Türk Ceza Kanunu'nun (TCK) 8. maddesi mülkilik ilkesini normatif olarak karşılar. Sultanahmet Meydanı'ndaki bir gezi sırasında iki İngiliz arasında veya Antalya'daki bir otelde Rusya ve Ukrayna vatandaşları arasında çıkan bir kavgadan kaynaklanan uyuşmazlığın Türk mahkemelerinde çözülmesi bu ilkenin sonucudur.

Şahsilik İlkesi:Yargılama yetkisinin veya uygulanacak yasanın tarafların vatandaşlık bağına göre belirlendiği ilkedir. Failin vatandaşlığına göre esas alınması "faile göre şahsilik" (TCK m. 11), mağdurun vatandaşlığına göre esas alınması ise "mağdura göre şahsilik" olarak adlandırılır. Örneğin, Türk vatandaşı T'nin, Arnavut vatandaşı A'yı İspanya'da kasten yaralayıp Türkiye'ye dönmesi durumunda, olayın vuku bulduğu yer Türkiye olmasa dahi, T'nin Türk vatandaşı olması nedeniyle Türk mahkemelerinin yargılama yetkisi faile göre şahsilik ilkesine dayanır.

Koruma İlkesi: Bir devlete, kendi varlığına, egemenliğine veya evrensel nitelikteki bazı değerlere yönelik suçları, nerede, kim tarafından veya kime karşı işlenmiş olursa olsun cezalandırabilme imkânı sunar. TCK'nın 12/1 ve 13/1-b maddeleri bu ilkenin yansıması niteliğindedir. Ancak uluslararası ilişkiler ve teamüllerin gereği olarak, bu ilke kapsamındaki yargılama yetkisi, failin Türkiye'de bulunması, şikayet veya talep gibi muhakeme koşullarına bağlı kılınabilir. Örneğin, Almanya vatandaşı A'nın, Berlin'de bulunan Türk Elçiliği'ne yönelik hırsızlık suçu niteliğinde gerçekleştirdiği saldırıyla ilgili olarak Türkiye'nin yargılama yetkisine sahip olması "koruma ilkesine" dayanır.

Evrensellik İlkesi: İnsanlığın ortak değerlerine (soykırım suçu gibi) yönelik ağır nitelikteki fiillerin, yer ve fail unsurlarından bağımsız olarak tüm devletlerin yargılama yetkisine tabi kılınmasını öngörür. Bu ilkenin temel işlevi, insanlığın ortak değerlerini hedef alan ve ağır suç ve sonuçların sorumlusu olan faillerin cezasız kalmasını önlemektir (TCK m. 13/1-a). Evrensellik ilkesi ile birlikte devlete, dünyanın herhangi bir yerinde herhangi bir kişi tarafından işlenen fiiller üzerinde yargılama yetkisi sağlanır. Elbette bu ilkeye dayalı yargılama yetkisinin kullanımı, Adalet Bakanı'nın talebi gibi bir muhakeme şartına bağlı kılınabilir.

Uygulanacak normun tespitinde, Anayasa, ceza, vergi ve idare hukuku gibi kamu gücünün üstün olduğu alanlardaki uyuşmazlıklarda "mülkilik ilkesi" esas alınır ve yargılama yapılan ülkenin kanunları uygulanır. Özel hukuk uyuşmazlıklarında ise uygulanacak norm, yargılamanın yapıldığı ülke hukuku ekseninde belirlenebileceği gibi, kimi durumlarda tarafların bu konudaki iradesi esas alınarak da tespit edilebilir. Bu konuda, 5718 sayılı Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun yol göstericidir. Örneğin, taşınmazlar üzerindeki aynı haklar işlem anında malların bulunduğu ülke hukukuna (mülkilik) tabiyken, miras hukuku uyuşmazlıklarında ölenin milli hukuku (şahsilik) esas alınır. Fikrî mülkiyet ve sözleşmeden doğan borç ilişkileri ise talep edilen hukuka göre çözümlenir.

Hukuk Kurallarının Zaman Bakımından Uygulanması

Bir hukuk kuralının tatbik evresi, yürürlüğe girmesi, yürürlükten kalkması, birden fazla normun gündeme gelmesi halinde hangi kanunun uygulanacağı gibi sorunlar, hukuk kurallarının zaman bakımından uygulanması başlığı altında incelenir.

Hukuk Kurallarının Yürürlüğe Girmesi: Bir hukuk kuralının hukuk dünyasında etki doğurabilmesinin ilk ve kaçınılmaz şartı, usulüne uygun biçimde yürürlüğe girmesidir. Onaylanması uygun bulunan milletlerarası andlaşmalar, ilgili kanunun Resmî Gazete'de yayımlanmasıyla birlikte yürürlüğe girer. Kanunlar ise ya Resmî Gazete'de yayım tarihinde ya da kendi içinde belirlenen yürürlük tarihinde yürürlüğe girer. Cumhurbaşkanlığı kararnameleri ve Cumhurbaşkanı tarafından çıkarılan yönetmelikler de yürürlükleri için yayımdan sonraki bir tarih ayrıca belirlenmemişse, Resmî Gazete'de yayımlandıkları gün yürürlüğe girer.

Hukuk Kurallarının Yürürlükten Kalkması: Hukuk kuralları yürürlükte kaldığı süre zarfında uygulanma kabiliyetini haizdir ve yürürlükten kalkması halinde hukuki geçerliliklerini kaybederler. Hukuk kurallarının yürürlükten kalkması dört farklı şekilde mümkündür:

Açık İlga: Bir hukuk kuralının, başka bir hukuk kuralı tarafından açıkça belirtilerek yürürlükten kaldırılmasına "açık ilga" denir. İlga edilen kural teknik olarak "mülga" olarak adlandırılır.

Zımnî İlga: Yürürlüğe sonradan giren bir hukuk kuralının, mevcut bir düzenlemeyle aynı konuları kapsamaması ve bu nedenle önceki kuralın geçerliliğini sona erdirmesine "zımnî ilga" denir. Örneğin, 4734 sayılı Kamu İhale Kanunu'nun yürürlüğe girmesinden sonra, 2886 sayılı Devlet İhale Kanunu'nun bazı hükümleri zımnî ilga olmuştur.

Kendiliğinden Yürürlükten Kalkma: Bazı normatif düzenlemelerin yürürlük süresi, belirli bir tarih veya olaya bağlanmış olabilir. "Sürelî kanun" veya "geçici kanun" olarak adlandırılan bu tür kanunlar, öngörülen sürenin dolması veya ilgili vakanın gerçekleşmesiyle kendiliğinden yürürlükten kalkar (örn. sıkıyönetim kanunları).

İptal Yoluyla (Mahkeme Kararıyla) Yürürlükten Kalkma: Hukuk devleti ilkesi gereğince yasal faaliyetler yargısal denetime tabidir. Anayasa'nın 150. maddesine göre, Cumhurbaşkanı, Türkiye Büyük Millet Meclisinde en fazla üyeye sahip iki siyasi parti grubu veya üye tamsayısının en az beşte biri tutarındaki üyeler, kanunların, Cumhurbaşkanlığı kararnamelerinin, Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü'nün veya bunların belirli madde ve hükümlerinin şekil ve esas bakımından Anayasaya aykırılığı iddiasıyla Anayasa Mahkemesinde doğrudan doğruya iptal davası açabilir (soyut norm denetimi). Anayasa'nın 152. maddesine göre ise, bir davaya bakmakta olan mahkeme, uygulanacak bir kanun veya Cumhurbaşkanlığı kararnamesinin hükümlerini Anayasaya aykırı görürse veya taraflardan birinin ileri sürdüğü aykırılık iddiasının ciddi olduğu kanısına varırsa, Anayasa Mahkemesinin bu konuda vereceği karara kadar davayı geri bırakır (somut norm denetimi). Anayasa Mahkemesi tarafından verilen iptal kararı geçmişe yürümez (Anayasa m. 153/5).

Hukuk Kurallarının Zaman Bakımından Uygulanmasında Hâkim Olan İlkeler:

Ana Kural: Derhal Uygulama (Geçmişe Yürüme Yasağı): Bir hukuk kuralının, yürürlüğe girdiği andan itibaren vuku bulan olaylar ve infaz tamamlanıncaya dek devam eden yargısal işlemler hakkında uygulanmasını ifade eder. Maddî hukuk kurallarının uygulanmasında "hukuki uyumsuzluğun ortaya çıktığı an" (işlemin ifa edildiği; suçun işlendiği an gibi) esas alınır. Muhakeme hukukuna ilişkin hukuk kurallarının uygulanmasında ise söz konusu "muhakeme işleminin yapıldığı tarih" dikkate alınır. Kesintisiz suçlarda, suçun işlendiği an kesintinin yaşandığı andır (örn. kişiyi hürriyetinden yoksun kılma suçunda mağdurun serbest bırakıldığı an).

Geçmişe Yürüme (İstisna 1): Bir hukuk kuralının yürürlüğe girmesinden önce gerçekleşmiş işlem ve/veya eylemlere uygulanmasını ifade eder. Türk hukukunda geçmişe yürüme ilkesi, TCK m. 7/2'de failin lehine olan ceza kanunları açısından kabul edilmiştir. Bu "lehe kanun uygulaması" suç ve ceza üreten maddî ceza hukuku normları için geçerlidir. Şeklî (muhakeme) normlar ile infaz hukuku normlarında kural "derhal" uygulamadır; ancak Anayasa m. 38/2 (dava ve ceza zamanlaşımı) ve TCK m. 7/3 (hapis cezasının ertelenmesi, koşullu salıverilme, tekerrür) gibi konularda kanun koyucu yasal olarak lehe kanun uygulanmasını öngörmüştür. Lehe kanun değerlendirmesi, suç için öngörülen cezanın infazı tamamlanıncaya kadar mümkün ve gereklidir.

İleriye Yürüme (İstisna 2): Bir hukuk kuralının, kendi döneminde vuku bulan olaylarla ilgili olarak, yürürlükten kalktıktan sonra da uygulanabilmesini ifade eder. Türk hukukunda bu durum, süreli veya geçici kanunlar için TCK m. 7/4'te kabul edilmiştir. Bu ilkenin benimsenmesi, bu tür kanunlarda öngörülen yasak normların suistimal edilmesini önlemeyi amaçlar.

Hukuk Kurallarının Kişi Bakımından Uygulanması

Hukuk devleti ve eşitlik ilkelerinin gereği olarak hukuk normları, ülkede bulunan herkese uygulanır. Ancak bu temel prensibe Anayasa, uluslararası andlaşmalar ve kanunlarla bazı istisnalar getirilmiştir. Cumhurbaşkanı, Cumhurbaşkanı Yardımcıları ve Bakanlar: Cumhurbaşkanı'nın gerek şahsî gerek görev suçlarından doğan sorumluluk rejimi Anayasa m. 105'te düzenlenmiştir. Yargılamayla yetkili makam, Yüce Divan sıfatıyla Anayasa Mahkemesidir. Soruşturma süreci, TBMM üye tam sayısının en az üçte biri tarafından verilen önergeyle başlar, Genel Kurulda beşte üç oyla soruşturma açılmasına karar verilir. On beş kişilik komisyonun raporu sonrası üye tam sayısının üçte ikisinin gizli oyu ile Yüce Divana sevk edilir. Yüce Divanda seçilmeye engel bir suçtan mahkûm edilen Cumhurbaşkanının görevi sona erer. Görevde bulunduğu sürede işlediği iddia edilen suçlar için görevi bittikten sonra da aynı hukuki süreç geçerlidir. Cumhurbaşkanı yardımcıları ve bakanlar için de benzer bir usul ve hukuki süreç Anayasa m. 106/5'te öngörülmüştür; görevleriyle ilgili olmayan suçlarda ise yasama dokunulmazlığından yararlanırlar.

Yasama Sorumsuzluğu (Anayasa m. 83/1): Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri, Meclis çalışmalarındaki oy ve sözlerinden, Mecliste ileri sürdükleri düşüncelerden, o oturumdaki Başkanlık Divanının teklifi üzerine Meclis tarafından başka bir karar alınmadıkça bunları Meclis dışında tekrarlamak ve açığa vurmaktan sorumlu tutulamazlar. Yasama sorumsuzluğu mutlak ve süreklidir; sıfat devam ettiği müddetçe devam eder ve Meclis tarafından münhasıran kaldırılması mümkün

değildir. Şahsî cezasızlık sebebi niteliğinde olduğundan, olaya konu fiilin suç teşkil etmesi halinde, bu suçun varlığını ortadan kaldırmaz; yalnızca ceza verilmesini önünde bir engel oluşturur. Dolayısıyla, fiilin hukuka aykırılığı/suç vasfı devam ettiği için tazminat yükümlülükleri de devam eder.

Yasama Dokunulmazlığı (Anayasa m. 83/2): Milletvekillerine, kendileri hakkında isnat olunan fiiller nedeniyle bazı muhakeme işlemlerinin yürütülmesini ve yargılama yapılmasını, görev süresiyle sınırlı olmak üzere erteleyen geçici bir bağışıklık mekanizmasıdır. Milletvekili, meclis kararı olmaksızın yakalanamaz, gözaltına alınamaz, sorguya çekilemez, tutuklanamaz, yargılanamaz ve milletvekili seçilmeden önce veya sonra verilmiş olan ceza hükmünün infazı, milletvekili sıfatının sona ermesine kadar ertelenir. Ağır cezayı gerektiren suçüstü hali ile seçimden önce soruşturmasına başlanılmış olmak kaydıyla Anayasa'nın 14. maddesindeki durumlar, yasama dokunulmazlığının istisnalarını oluşturur. Dokunulmazlık geçici nitelikte olduğundan, kişinin milletvekilliği görev süresinin sona ermesi veya istifası ile birlikte ortadan kalkar. Ayrıca milletvekili görevinin devamı sırasında da TBMM kararıyla dokunulmazlığın kaldırılmasına karar verilebilir.

Diplomatik Dokunulmazlık: Hukuk kurallarının kişi bakımından uygulanmasında istisna oluşturan durumlardan biridir. Ana normatif dayanağı, 1961 tarihli Viyana Sözleşmesidir. Sözleşmeye göre, misyon şefleri, diplomatik personel, teknik personel ile bu kişilerin eşleri, çocukları ve aynı evde yaşayan anne-babaları bu dokunulmazlıktan yararlanır. Konsoloslar, 1961 Viyana Sözleşmesi'ne dahil değildir ve 1963 Viyana Sözleşmesi ile daha sınırlı bir bağışıklığa sahiptirler (ağır suç işlemleri halinde gözaltına alınabilirler). Yabancı devlet başkanları, dışişleri bakanları, BM daimî temsilcileri, Adalet Divanı üyeleri ve bir devleti temsilen resmî konferanslara katılan delegeler de diplomatik dokunulmazlıktan yararlanırlar. Dokunulmazlıktan yararlanan kişiler, buldukları ülke tarafından yargılanamaz, cezalandırılmaz, gözaltına alınamaz, tutuklanamaz ve tanık olarak mahkemeye çağrılmaz; konutları ve elçilik binaları aranamaz ve malları hakkında müsadere kararı verilemez. Ayrıca haberleşme, arşiv, diplomatik çanta ve kurye dokunulmazlığı ile vergi ve gümrük bağışıklığına da sahiptirler.

Somut bir olayla karşılaşan hukukçunun yapması gereken işlerden birisi de olaya uygulanacak hukuk normunu tespit etmektir. Bu çerçevede bir hukukçu önüne gelen somut bir hukuki meseleyi çözmek için, öncelikle bu mesele ile ilgili bir hukuk kuralı olup olmadığını tespit etmelidir. Bunun içinse söz konusu uyumsuzluğa neden olan somut olayın doğru bir biçimde tespit edilmesi ve bu olayın çözümünde kullanılacak; yer, zaman, anlam ve nitelik itibarıyla uygulanabilir bir hukuk kuralının olup olmadığının belirlenmesi gerekir. Bu ise o hukuk kuralının yer, zaman, anlam ve nitelik bakımından sınırlarının belirlenmesine yönelik fikri bir faaliyeti gerektirir. Bazı hukuk kuralları, kapsamlarının net olarak belirlenmesi nedeniyle kolaylıkla somut meseleye uygulanabilir. Bazı kuralların uygulanması ise anlamlarının tespitinin daha zor olması nedeniyle kolay olmaz. Zira bazı hükümler örf ve âdete veya ahlaka atıf yapmakta, başka bir kanun hükmünün kıyasen uygulanması gerektiğini belirtmekte ya da hâkime takdir yetkisi vermektedir. Hâkimin bu boşluğu ne şekilde doldurması gerektiği de hukuk kurallarının uygulanması bakımından büyük bir önem taşımaktadır. Sonuç olarak bir hukuk kuralının somut olaya uygulanması fikri bir faaliyeti gerektirmekte, bu fikri faaliyette mantık kuralları gereğince o hukuk kuralının düz veya zıt anlamının tespiti, yorum araçları vasıtasıyla yorumlanarak kapsamının belirlenmesi gibi hususları içermektedir. HUKUK KURALLARININ YORUMLANMASI Hâkim, yazılı hukuk kurallarını sözü ve özüyle ilgili oldukları tüm konulara uygular. Bu ise söz konusu kanun hükmünün anlam, kapsam ve sınırlarını belirleyecek şekilde yorumlanmasını gerektirir. Dolayısıyla yorum, bir hukuk kuralının anlam, kapsam ve sınırlarının belirlenmesine yönelik fikri faaliyeti ifade eder. Yorum Türleri Yorum, yasama organı tarafından yapılıyorsa buna yasama yorumu adı verilir. Yorum yapmak zorunda olan makamların başında mahkemeler gelir. Hâkim tarafından bir davayı çözümlerken yapılan yoruma yargı yorumu adı verilir. Hukuk bilimi ile uğraşan bilim adamları da çeşitli konuları açıklarken, o konu ile ilgili hükümleri yorumlarlar. Bunların yaptıkları yoruma ise bilimsel yorum adı verilir. Yorum Yöntemleri Yazılı hukuk kurallarının yorumlanmasında ortaya atılmış çeşitli metotlar mevcuttur. Yazılı hukuk kuralları yorumlanırken, sadece hükmün ifade tarzına bağlı kalan, kelimelerin sözlük anlamlarını, metin içerisindeki konumlarını ve cümlelerin kuruluş tarzlarını esas alan yorum yöntemine lafzi yorum adı verilir. Lafzi yorum metodu her zaman hükmün amacına uygun sonuç vermeyebilir. Bu nedenle hâkim, yorum yaparken sözel yorumun hemen ardından amaca göre yorum da yapmalıdır. Ancak hükmün amacının nasıl tespit edileceği de tartışmalıdır. Günümüzde hükmün amacının tespitinde en çok kabul gören yöntem zamana göre objektif yorum metodudur. Buna göre yorum, kanun koyucunun kanunu koyarken güttüğü amacı değil, kanun koyucunun kanunun uygulanacağı sıradaki şartlar ve ihtiyaçlar karşısında bulunsaydı güdeceği amacın araştırılması ve ona göre yorumlanması fikrine dayanır. Hukuk kuralının yorumlanmasında, kuralın genel olarak mevzuat ve özel olarak da içerisinde yer aldığı hukuki düzenlemenin sistematığı içerisinde yerinin dikkate alınmasına sistematik yorum adı verilir. Sistematik yorumda o hukuk kuralının hem genel olarak hukuk sistematığı içerisindeki yeri ham de yer aldığı kanun, tüzük, yönetmelik gibi genel düzenleyici işlemlerin alt başlıklarını oluşturan, kitap, kısım, bölüm gibi alt başlıklardan hangisinin içerisinde yer aldığı dikkate alınır. Bir Hukuk Kuralının Somut Olayda Yorumlanması TMK m.1/1’de de belirtildiği üzere hâkim yorum yaparken serbest olmayıp, kanunun sözü ve özü ile bağlıdır. Bu hükme göre bir kanun hükmünün anlamı tespit edilirken önce söze dayalı bir yoruma başvurularak hükümde bulunan kelimelerin sözlük ve varsa teknik anlamları, metin içerisindeki konumları ve cümlelerin kuruluş tarzları nazara alınır. Somut bir olayda hukuk kuralının yorumlanmasında lafzi yorumla tespit edilen anlam yeterli sonucu vermişse sadece açıklayıcı yorum yapılmış olur. Ancak zamanın değişmesinin hukuk kuralının anlam ve kapsamı üzerinde ciddi değişikliklere yol açması nedeniyle, çoğu durumda hukuk kurallarının yorumlanmasında sadece lafzi yorumla yetinilmesi mümkün olmaz. Yine kanunun ruhu ile bağdaşmayan bir anlamı kabul etmek mümkün olmayacağından, bir hükmün sözü ile özü birbirleriyle bağdaşmıyorsa ortada bir kanun boşluğunun bulunduğu kabulü gerekeceğinden, lafzi yorumla ulaşılan anlamın kanunun özüne (ruhuna) uygun olması da gerekir. Bu nedenle kuralın amacı, anlamının tespitindeki en önemli faktörlerden biridir. Hukuk kuralının lafzı ile ruhunun birbiriyle örtüşmediği durumlarda değiştirici yorum yapılarak, ya lafzının daha geniş yorumlanması sureti ile hukuk kuralının anlam ve kapsamının genişletilmesi ya da lafzı daha dar anlaşılacak anlam ve kapsamının amacına uygun bir biçimde daraltılması söz konusu olur. İşte hukuk kuralının amacı, lafzının anlamını genişleterek yorumlamayı gerektirdiği için kural anlam ve kapsamı genişletilerek yorumlanırsa genişletici yorum, kuralın

lafzının anlamını daraltarak, kapsamını amacına göre uygun bir biçimde daraltmayı gerektirirse daraltıcı yorum yapılmış olur. Hukuk kuralları birbirleriyle ilgisi olmayan parça parça hükümlerden ibaret metinler olmadıklarından, bir kuralın anlamı değerlendirilirken, mevzuatta bulunduğu yer ve diğer hükümlerle olan ilişkisi, yani sistematigi de dikkate alınır. Nihayet bir hükmün yorumunda, yorumun yapıldığı zamandaki şartlar ve ihtiyaçlar da nazara alınır. Yani bir hükmün verilmesi mümkün olan anlamlar içerisinde zamanın şartlarına ve ihtiyaçlarına en uygun olanın benimsenmesi gerekir. Hâkim yorum yaparken, mahkeme içtihatlarından ve bilimsel görüşlerden de yararlanır (TMK m.1/3). Hukuk Kurallarının Nitelikleri Bakımından Uygulanması Bazı kanun hükümleri, ancak taraflar aksini kararlaştırmamışlarsa uygulanabilirler. Bazı kanun hükümlerinin ise taraflarca aksinin kararlaştırılabilmesi mümkün değildir. Kişilerin kesin olarak uymak zorunda oldukları, taraflarca aksinin kararlaştırılmasına izin verilmeyen kurallara emredici hukuk kuralları adı verilir. Bir hükmün emredici olup olmadığı çoğu hâlde onun lafzından anlaşılabilir. Ancak bir hükmün sadece lafzından hareket etmek hatalı sonuçlar doğurabileceği için, emredici olup olmama olgusunun tespiti açısından hükmün sözü, özü ile kontrol edilmelidir. Toplumun menfaatlerini korumak amacıyla konulan kamu düzenine ilişkin hükümler de nitelikleri gereği emredici bir nitelik taşırlar. Toplumun ahlakı esaslarını (TBK m.49/2), kişilerin kişiliklerini (TMK m.23, m.26) ve fiziksel, ekonomik ve sosyal yönden zayıf durumda olan kişileri korumayı (TMK m.16) amaçlayan hükümler de nitelikleri gereği emredici olarak kabul edilirler. Yine bir hukuki kurumun veya kavramın tanımını yapan, bu kurumun veya kavramın unsurlarını belirleyen ve tanımlayıcı hukuk kuralları olarak adlandırılan kurallar da nitelik itibarıyla emredici hukuk kuralları kapsamında yer alırlar. Taraflarca aksi kararlaştırılabilen ve ancak taraflar aksini kararlaştırmadıkça uygulama alanı bulabilen kanun hükümlerine yedek (emredici olmayan) hukuk kuralları adı verilir. Yedek hukuk kurallarının bazıları, tarafların yaptıkları bir sözleşmede düzenlemedikleri bir konuyu tamamlayıcı, yani sözleşmedeki bir boşluğu doldurucu bir rol oynarlar ve bunlara tamamlayıcı hukuk kuralları denir. Yedek hukuk kurallarının bir kısmı ise tarafların sözleşmede kullandıkları ve ne anlama geldiğini açıklamadıkları bir hususun ya da kişinin bir davranışının veya beyanının ne anlama geldiğini açıklayıcı bir rol oynarlar ve bunlara yorumlayıcı hukuk kuralları denir. Hüküm İçi Boşluk ve Hâkimin Takdir Yetkisi Kanunda yer alan bazı hükümler kolaylıkla somut meseleye uygulanabilir niteliktedir. Bazı hükümler örf ve âdete veya ahlaka atıf yapmakta, başka bir kanun hükmünün kıyasen uygulanması gerektiğini belirtmekte ya da hâkime takdir yetkisi vermektedir. İşte bu şekilde bir kanun hükmünün, bir olaya uygulanabilmesi için gerekli tüm unsurları içinde barındırmayıp, hâkime bir araştırma ve değerlendirmede bulunmak suretiyle hükmün unsurlarını tamamlama görevini verdiği hâllerde bir hüküm içi boşluk söz konusu olur. Kanun koyucu somut hukuki meselelerin gösterebileceği farklı özellikler nedeniyle daha adil bir çözüme varılabilmesi için sıklıkla hüküm içi boşluklara yer vermiştir. “Hâkimin takdir yetkisi” başlıklı TMK m.4’e göre: “Kanunun takdir yetkisi tanıdığı veya durumun gereklerini ya da haklı sebepleri göz önünde tutmayı emrettiği konularda hâkim, hukuka ve hakkaniyete göre karar verir.” Hükümden de anlaşılacağı üzere, hâkimin takdir yetkisini kullanabilmesi için, bu yetkinin ilgili hükümde kendisine tanınmış olması gerekir. Takdir yetkisi hâkim için aynı zamanda bir görev niteliği de taşımaktadır. Yani hâkim takdir yetkisini kullanmayarak, uyuşmazlığı çözmekten kaçınamaz. Hükümde hâkime takdir yetkisi tanınmamışsa, hâkim takdir yetkisini kullanarak davayı daha adil bir biçimde çözebileceğini düşünse bile bu çözüme başvuramaz. Zira daha önce de değindiğimiz gibi, beğenilmeyen, tatmin edici olmayan, ihtiyaçları gereği gibi karşılamayan bir hükmün değiştirilmesi, hâkimin değil, kanun koyucunun görevidir. Hâkim takdir yetkisini kullanırken serbest olmayıp, hukuka ve hakkaniyete uygun davranmakla yükümlüdür. Hâkim, her somut olayın özelliklerini ve hükmün amacını araştırarak hukuki güvenlik ve eşitlik ilkelerine dayalı en uygun çözümü bulmaya çalışmalıdır. HUKUK BOŞLUĞU VE KIYAS Kural koyucu tarafından o somut olaya uygulanabilecek bir hukuk kuralının önceden ihdas edilmemiş olması nedeniyle uyuşmazlığın çözümlenmesine doğrudan uygulanabilecek bir hukuk kuralı olmayabilir. Bu durumda hukuk boşluğundan söz edilir. Hâkimin hukuk boşluğunu doldurmada başvurduğu yöntemlerin başında kıyas gelmektedir. Kıyas, özünde bir mantık yürütme süreci olup, hukuk boşluğunun söz konusu olduğu bir durumda, hukuki uyuşmazlığın, benzeri bir durum için konulmuş hukuk kuralının uygulanması suretiyle çözümlenmesini ifade eder. Bir olayda hukuk boşluğunun kıyas yoluyla doldurulması, uyuşmazlığın kıyasa başvurularak çözümlenebilmesi için bazı şartlar vardır. Öncelikle, kıyas yapılabilmesi için var olan hukuk boşluğunun gerçek bir hukuk boşluğu olması gerekir. Ayrıca, hukuk boşluğunun olduğu olay ile hakkında düzenleme bulunan hâl arasında illet bağı (amaç birlikteliği) olması gerekir.

DEVLET KAVRAMI

Devlet Kavramının Tanımı Orta Çağ'da İslam dünyasında, otorite sahipleri manasında idare edenler için "Eshabüddevl" ifadesi kullanılmıştır. Türkçeye, "elden ele geçen" anlamına gelen Arapça "devl" kelimesinden türetilen devlet kelimesi "Toprak bütünlüğüne bağlı olarak siyasal bakımdan örgütlenmiş millet veya milletler topluluğunun oluşturduğu tüzel varlık" anlamına gelmektedir. Dolayısıyla devlet, insan (millet), toprak (ülke) ve egemenlik (hukuki ve siyasi yapılanma) unsurlarının bir araya gelmesiyle oluşmuş bir varlıktır. Bu çerçevede devleti, sınırları belirlenmiş bir toprak parçası üzerinde egemen olan insan topluluğunun oluşturduğu bir teşkilatlanma şeklinde tanımlayabiliriz. Devletlerin Kurulması ve Sona Ermesi Günümüzde devletlerin kurulmasının iki yolu bulunmaktadır: Barışçıl yol ve kuvvet kullanma yolu. Barışçıl yolların en yaygın olanı Birinci Dünya Savaşı sonrası oluşturulan Milletler Cemiyeti bünyesinde kurulan manda sisteminden devletlerin bağımsızlığını ilan edebilmesinin hukuki alt yapısını sağlayan self-determinasyon ilkesidir. Barışçıl yollardan birisi de sahipsiz topraklar üzerinde yeni bir devletin kurulmasıdır. Fakat günümüzde dünya üzerinde egemenlik kurulması için sahipsiz bir toprak bulmak neredeyse imkânsızdır. Devletlerin yaygın olarak kurulma şekli kuvvet kullanma yoludur. Kuvvet kullanma yolunda ülkenin bir kısmı diğer kısmından ayrılarak hem iç işlerinde hem de dış işlerinde bağımsız egemen bir otorite kurmak ister. Bu durum kendisinden ayrılmak istenen devlet tarafından genellikle kabul görmez. Devletlerin sona ermesi de barışçıl yollarla olabileceği gibi kuvvet kullanma yoluyla da sona erebilir. Devletin Hukuki Kişiliği ve Bunun Sonuçları Devlet, kendisini oluşturan unsurlarından bağımsız, kendine has hukuki kişiliği olan bir varlıktır. Dolayısıyla devlet millet, ülke ve egemenlik şeklinde belirtilen unsurlarından herhangi birine indirgenemez. Devlet bu üç unsurun birleşmesinden oluşmuş ve bunların her üçünü de kapsayan ayrı bir tüzel kişiliktir. Devletler bir tüzel kişiliğe sahip oldukları için hukuki işlemler yapabilir, malvarlığı edinebilir, hak sahibi olabilir, borç altına girebilir, davacı ve davalı olabilirler. Akdeden gerçek kişiler değişse bile uluslararası antlaşmalar geçerliliğini sürdürür, yasama ve yürütme organında yer alanlar görevlerini bıraksalar bile hukuk kuralları yürürlükte kalmaya devam eder.

DEVLETİN KÖKENİ HAKKINDA TEORİLER

Tarih boyunca birçok düşünür tarafından devletin nasıl ortaya çıktığına ilişkin çeşitli teoriler ortaya atılmıştır. İlahi Hukuk Teorisi İlahi hukuk teorisinde devletin kaynağı ve niteliği bir yaratıcıya dayandırılmaktadır. Devlet Tanrı tarafından yaratılmıştır. Tanrı devletin idaresi görevini bir kişiye, aileye veya gruba vermiştir. Aile Teorisi Aile teorisine göre devlet, çekirdek ailenin zamanla büyümesi ve aynı kandan oluşan ailelerin birleşerek genişlemesi suretiyle oluşmuştur. Aileler birleşerek gensleri (sülaleleri), gensler birleşerek tribü (boy veya aşiret) şeklindeki geniş toplulukları oluşturmuşlardır. Ailelerin kalabalık yapılara dönüşmesiyle birlikte kargaşa içerisinde bir düzene ve güvenliğe ihtiyaç duyulmuştur. Böylece devlet denilen mekanizma ortaya çıkmıştır. Biyolojik Teori Biyolojik teoriye göre devlet, biyolojik gelişmenin bir aşamasından ibaret olan ve canlı bir varlık olarak kabul gören, kendiliğinden meydana gelen ve diğer canlılar gibi doğan, büyüyen ve nihayet varlığını kaybeden büyük bir organizmadır. Ekonomik Teori Ekonomik teoriye göre insanlar ekonomik sebeplerin etkisiyle hareket ederler ve devlet, ekonomik olayların sosyal ve siyasal olaylara etkisi sonucunda ortaya çıkmıştır. Sosyal Sözleşme Teorisi Sosyal sözleşme teorisini savunan yazarlar, devlet öncesinde insanların doğal yaşam döneminde hayatlarını sürdürdüklerini, fakat bazı nedenlerden ötürü bilinçli bir biçimde bir araya gelerek sözleşme yapıp devleti kurduklarını iddia etmektedirler.

BAŞLICA DEVLET ANLAYIŞLARI

Devletin üstlenmesi gereken fonksiyonlar konusunda birbirinden farklı anlayışlar bulunmaktadır. Liberal Devlet Liberal devlet anlayışı, John Locke ve onun sosyal sözleşme teorisine dayanır. Devletin görevlerini mümkün olan en dar alana çekerek, bireylerin en geniş özgürlük alanından yararlanmasını gerektiğini ileri süren devlet anlayışıdır. Devletin faaliyet alanı savunma, güvenlik ve adalet hizmetleriyle sınırlı olmalı, bunların dışında kalan diğer alanlara devlet müdahale etmemeli ve piyasanın kendi koşullarıyla şekillenmesini sağlamalıdır. Sosyalist Devlet Özel teşebbüsün söz konusu olmadığı sosyalist devlet anlayışında, üretim araçlarının özel mülkiyetine izin verilmez; ekonomi, bakanlıklar ve planlama komitelerinin oluşturduğu çalışma ağları tarafından idare edilen merkezi bir planlama çerçevesinde şekillenir. Sosyal Devlet Sosyal devlet 1929 ekonomik krizi ve iki büyük dünya savaşının yol açtığı derin bunalım nedeniyle, liberal devletin dönüşümü sonucu ortaya çıkmıştır. Özellikle 2. Dünya Savaşı'ndan sonra batılı devletlerin birçoğunda uygulama alanı bulmakla birlikte,

1970'lerden itibaren yeni sağın g¼c kazanması ve neo-liberal politikalar neticesinde gerilemiştir. Liberal anlayıştan farklı olarak devlet, eşitliği ve sosyal adaleti sağlamak amacıyla sosyal ve ekonomik hayata müdahale eder. Ama sosyalist devletin aksine bütünüyle belirleyici değildir.

DEVLETİN UNSURLARI

Üç unsur teorisine göre bir devletten söz edilebilmesi için şü üç unsurun bir arada bulunması gerekmektedir: Millet, ÷lke ve egemenlik. Millet Millet devletin beşeri unsurudur ve bir devletin kurulabilmesi için gerekli olan ilk şeydir. İnsanları birbirine bağlayan bağların bir kısmının dil gibi nesnel nitelik taşıdığı, bir kısmının da duygu, ÷lkü, gelenek ve görenek birliği gibi öznel nitelik taşıdığı gör÷lmektedir. Dolayısıyla iki farklı millet anlayışından söz etmek mümkündür: Objektif millet anlayışı ve sübjektif millet anlayışı: Objektif millet anlayışında din, dil ve ırk gibi objektif unsurlardan birinin veya birden fazlasının bir araya gelmesiyle milletin oluştuğu düşün÷lmektedir. Sübjektif millet anlayışına göre ise insanları birbirine bağlayan unsurlar mazi, hatıra, amaç, ideal, istikbal, ÷lkü birliği gibi sübjektif unsurlardır. Ülke Devletin ikinci unsurunu oluşturan ÷lke sınırlandırılmış coğrafi mekânı ifade eder. Devletin üzerinde egemenlik tesis ettiği alan olan ÷lke, üç boyutlu olup bunlara devletin kara ÷lkesi, deniz ÷lkesi ve hava ÷lkesi denilmektedir. Egemenlik Devletin üçüncü unsuru hukuki ve siyasal yapılanmayı anlatan egemenlik unsurudur. Devletin egemenliğinin üç temel işlevi vardır. Kural koymak, var olan kuralları uygulamak, kuralın varlığına ilişkin veya uygulanmasından kaynaklı ortaya çıkan uyuşmazlıkları gidermektir. Bunlar yasama, yürütme ve yargıdır. Egemenliğin iç ve dış olmak üzere iki farklı cephesinin bulunduğundan bahsetmek gerekir. İç egemenlik siyasal iktidarın ÷lke sınırları içerisinde var olan sosyal iktidarlardan daha üst düzeyde olması ve kendi dışındaki tüm iktidar odaklarına hükmedebilmesidir. Dış egemenlik ise devletin, öteki devletlerle hukuki anlamda eşit olması ve diğer devletlere bağımlı olmaması anlamına gelmektedir.

DEVLET ŞEKİLLERİ

Devletin egemenlik unsurundan bahsederken üç işlevine değinilmişti. Kural koyma (yasama), kuralı uygulama (yürütme) ve uyuşmazlıkları çözme (yargı). Bu üç işlevin tek bir merkezden veya ÷lkede yetki bakımından dikey bir biçimde oluşturulmuş birden çok merkezden kullanılmasına göre devletlerin tasnif edildiğini görmekteyiz. Üniter Devlet “Tek yapılı”, “basit yapılı” veya “tekil devlet” şeklinde de adlandırılan üniter devlet, güçlü bir merkezi otoriteye sahip ve bütün yetkilerin başkent teşkilatında tutulduğu devlet şeklidir. Tek bir yasama, yürütme ve yargı organı vardır. Tek bir anayasa bulunmaktadır. Bölge Devlet Bölge devlet üniter devlet ile federal devlet arasında bir modeldir. Başkent teşkilatının klasik anlamda üniter devletten daha yetkisiz, bununla birlikte federal devletin başkent teşkilatına nazaran çok daha yetkili olduğu devlet türüdür. Federal Devlet Federal devlet, federe devletlerin birleşiminden oluşmaktadır. Her federe devlet, ÷lke, millet ve egemenlik şeklindeki devlet olmanın tüm unsurlarını taşırlar. Ancak her biri bağımsız birer devlet olan federe devletler uluslararası kimliklerini federal devlete bırakmışlardır. Federal devlet bir anayasaya sahiptir. Federe devletlerin de birer anayasası vardır. Federe devlet yasama, yürütme ve yargı organına sahiptir.

GERÇEK KİŞİLİĞİN BAŞLANGICI VE SONA ERMESİ

Kişiler hukuku, gerçek ve tüzel kişileri düzenler. Gerçek kişilerin, yani insanların hukuk açısından özel bir önemi vardır. Tüzel kişiler gerçekte insanların hedeflerini gerçekleştirmelerinin araçları niteliğindedir. Haklar ancak kişilerle bir anlam kazanırlar. Hakların öznesi kişilerdir. Gerçek kişilik, çocuğun sağ olarak tamamıyla doğduğu anda başlar ve ölümle sona erer. Tam doğum, çocuğun anasının vücudundan tamamen ayrılmış olmasını; sağ doğum ise, çocuğun canlı olarak doğmasını, yani bir kez de olsa nefes alıp vermesini ifade eder. Gerçek kişilik ölümle ya da gaiplik kararı ile sona erer. Ölümle hukuk birçok sonuç bağlar: Örneğin kişilik sona erer, miras ölümle açılır, evlilik birliği ölümle sona erer vs. Ölümün hangi ölçüt ya da ölçütlere göre (beyin ölümü, fizyolojik ölüm) saptanacağı tartışmalıdır. Hukuk düzenimizin özellikle organ nakli itibarıyla beyin ölümü ölçütünü kabul ettiği söylenebilir. Ölümün ispatında kişisel durum kütük kayıtlarından yararlanılabilir. Kişinin cesedinin bulunduğu durumlarda ölümün ispatının zaten kolaydır. Ancak öyle durumlar bulunmaktadır ki, kişinin cesedi ortada yoktur. Bu durumlarda kanun koyucu bazı karineler yardımıyla ölümün ispatında kolaylıklar kabul etmiştir. Bu açıdan ölüm karinesinden ve birlikte ölüm karinesinden söz edilir. Kişinin, hayat tecrübelerine göre ölümüne kesin gözle bakılacak bir durum içinde (kazada) kaybolması ve cesedin bulunamamış olması ölüm karinesi; birden fazla kişiden hangisinin önce veya sonra öldüğü ispat edilemezse, hepsinin aynı anda ölmüş sayılması birlikte ölüm karinesi olarak ifade edilir. Bazen kişinin akıbeti hususunda bir belirsizlik bulunmaktadır: Kişiden ya uzun süreden beri haber alınamamaktadır ya da bir olay sonrasında ölüp ölmediği belirsizliğini korumaktadır. İşte bu gibi durumlarda gaip kişinin gaipliğine karar verilmesi mümkündür. İlk durumda kişiden uzun zamandan beri haber alınamamakta, ikinci durumda ise kişinin bir kazada ölüm tehlikesi içinde kaybolması söz konusudur. Mahkemece belirli süreçler izlenerek verilen gaiplik kararının aksini ispatlamak mümkündür, bu açıdan gaiplik kararı bir karine niteliğindedir. Gaibin çıkıp gelmesi durumunda karar hükümsüz hâle gelir. Diğer taraftan gaiplik kararı geçmişe etkilidir. Yani kişiden en son haber alınma tarihine veya kazaya dayalı bir gaiplik süreci söz konusu ise kaza tarihine kadar geri götürülür. Ancak evlilik açısından evliliğin ayrıca feshinin dava edilmesi gerekir.

GERÇEK KİŞİLERE DAİR BAZI KİŞİSEL DURUMLAR

Gerçek kişiyi, toplum içinde diğerlerinden ayırmaya, onun ferdi, ailevi ve siyasi durumunu belirlemeye yönelik özelliklere kişisel durumlar denir. Kişisel durumlardan birini ifade eden ad, kişinin kim olduğunu, hangi aileye mensup olduğunu belirtir. Kişilik hakkının ayrılmaz bir parçasıdır. Ada dair hukuki korumadan adın bütün çeşitleri (soyadı, müstear ad, lâkap, ticaret unvanı vb.) yararlanılabilir. Çocuğun önadını, evlilik içinde doğmuşsa, velayet hakkına sahip anne ve baba birlikte koyarlar. Bunlardan biri ölmüşse yahut ayırt etme gücüne sahip değilse ya da velayet onda değilse, diğeri tek başına adı koyar. Anne babanın ikisi de ölmüşse ya da velayet hakları kaldırılmışsa çocuğun adını vasi koyar. Evlilik dışı çocuk açısından bu hak anneye aittir. Anne ve babası bilinmeyen çocuklar açısından ise bunlara önadlarını nüfus memuru koyar. Soyadı ise, soy bağı, evlenme, evlât edinme ile ve son olarak idarî kararlar kazanılabilir. Evlilik içinde doğan çocuk, ailenin soyadını doğumla alır. Evlilik dışı doğan çocuk annenin soyadını alır. Ancak baba ile soybağının kurulması (tanıma vs.) durumunda bu çocuğun soyadına etki eder. Soyadının evlenme yoluyla kazanılması sadece kadın açısından söz konusudur. Ancak evlenen kadın kendi kızsılık soyadını da taşıyabilir. Hısımlık bir kişinin belli bir kişi grubu içinde belirli hâle gelmesini sağlayan önemli bir ilişkidir ve esas itibarıyla bir soya bağlılığı ifade eder (kan hısımlığı). Bunun dışında bir kişinin eşinin kan hısımları ile olan hısımlığı söz konusu olur ki buna da kayın hısımlığı denir. Kan hısımlığının iki türü vardır: Biri diğerinden gelen altsoy ile üstsoydaki kişiler arasında üstsoy-altsoy hısımlığı (anne ile çocuk); biri diğerinden gelmeyip de ortak bir kökten gelen kişiler arasında yansoy hısımlığı (kardeşler arasında). Yerleşim yeri kişinin bir yere bağlılığını ifade eden bir hukuki kavramdır. Kişinin hayat faaliyetleri ile ilişkilerinin merkezi olan yeri ifade eder. Herkesin bir yerleşim yeri olmak zorundadır esası geçerlidir. Esas olan kişinin kendi iradesiyle yerleşim yerini belirlemesidir (isteğe bağlı yerleşim yeri ilkesi). Ancak böylesine bir yer yoksa kanun yerleşim yeri sayılacak yeri belirtmektedir (itibari yerleşim yeri). Bazen de yasal yerleşim yeri söz konusu olur.

KİŞİNİN EHLİYETLERİ HAK EHLİYETİ

Hak ehliyeti haklara ve borçlara sahip olabilme iktidarındır. Kişi olmakla hak ehliyeti birbirinden ayrılmaz bir bütündür. Hak ehliyetinin aktif ve pasif yönü bulunur. Aktif yön hak sahibi olabilmeyi,

pasif yönde borç sahibi olabilmeyi dile getirir. Hukuk karşısında kişilik kazanmak, hak ehliyetine sahip olabilmek için yeterlidir. Zira hak ehliyeti tıpkı kişilik gibi doğumla başlar ve ölümle ortadan kalkar. Her insan hak ehliyetine sahiptir (genellik ilkesi). Bu ilkenin istisnası yoktur. Hak ehliyeti açısından geçerli olan diğer bir ilke eşitlik ilkesidir. Buna göre hak ehliyetine sahip olmak bakımından insanlar birbirine eşittir. Ancak eşitlik ilkesi mutlak değildir ve sınırlanabilir. Bu açıdan ilk akla gelen sınırlama ölçütü yaştır. Bir diğer sınırlandırma ölçütü sağlıktır. Hak ehliyetinin eşitlik ilkesi itibarıyla sınırlandırılmasında dikkate alınan diğer ölçütlere diğer örnekler olarak yabancılık, haysiyetsiz hayat sürme ve mahkûmiyet verilebilir.

FİİL EHLİYETİ

Fiil ehliyeti, kişinin kendi fiilleriyle hak ve borçlar edinmesi, bunları değiştirmesi ve ortadan kaldırması veya diğer şekillerde hukuki etkiler yaratabilmesi imkân ya da iktidarı olarak açıklanmaktadır. Bu açıdan özellikle hukuki işlem ve haksız fiil ehliyetinden söz edilir. Hak ehliyetinden farklı olarak, fiil ehliyetinde kişinin haklara ve borçlara sahip olması, bunları değiştirmesi ya da ortadan kaldırması kendi fiillerinin sonucunda gerçekleşeceğinden, kişinin sadece tam ve sağ doğmuş olması, yani kişilik kazanması yeterli olmaz. Ayrıca kişinin ayırt etme gücüne sahip olması, ergin olması ve kısıtlanmamış olması gerekir. Ayırt etme gücü, fiil ehliyetinin tam merkezinde durur. Ayırt etme gücü, kişiyi hem kendi olgunluk derecesi ve hem de içinde bulunduğu ortam ve süreçler itibarıyla değerlendirdiğinden nispidir (görecelidir) Kişi her durumda aynı soğukkanlılıkta davranamayabilir. Yaş küçüklüğü, akıl hastalığı, akıl zayıflığı, sarhoşluk ya da bunlara benzer sebepler ayırt etme gücünü ortadan kaldırabilirler. Bunlara benzer şekilde, uyuşturucu madde alımı, kişinin aldığı ilacın etkisiyle kendinde olmaması, uyurgezerlik gibi durumlar da ayırt etme gücünü ortadan kaldırabilir. Fiil ehliyetinin diğer olumlu koşulu, erginliktir. Bunu normal ve erken erginlik diye ikiye ayırmak mümkündür. Hukuk sistemimizde erginlik, normalde, on sekiz yaşın doldurulmasıyla başlar. Erken erginlik ise, evlenme yolu ile gerçekleşebileceği gibi, yargı kararı ile ergin kılınma şeklinde de olabilir. Ergin kişiler, bazı durumlarda özellikle kendileri ve ailelerini korumak amacıyla hâkim kararıyla kısıtlanabilirler. Bu şekilde ergin kişilerin fiil ehliyeti tamamen ya da kısmen ortadan kaldırılabilir. Ergin kişilerin kısıtlanma sebepleri, akıl hastalığı, akıl zayıflığı, savurganlık, alkol ve uyuşturucu madde bağımlılığı, kötü yaşam tarzı, kötü yönetim, bir yıl ve daha uzun süreli özgürlüğü bağlayıcı bir hapis cezası ile hüküm giymedir. Ayrıca kişinin, yaşlılığı, sakatlığı, deneyimsizliği veya ağır hastalığı nedeniyle işlerini gerektiği gibi yönetememesi nedeniyle kendi talebiyle fiil ehliyetinin kısıtlanması mümkündür. Ayırt etme gücü olan kişi, kısıtlanma kararı ile birlikte artık sınırlı ehliyetsiz konumuna gelir.

FİİL EHLİYETİ AÇISINDAN GERÇEK KİŞİLERİN SINIFLANDIRILMASI

Fiil ehliyeti itibarıyla kişiler, tam ehliyetliler ve sınırlı ehliyetliler, tam ehliyetsizler ve sınırlı ehliyetsizler şeklinde dörde ayrılır. Tam ehliyetliler, fiil ehliyetinin bütün koşullarına sahiptirler: Ayırt etme güçleri, erginlikleri bulunmaktadır ve kısıtlanmamışlardır. Hukuki işlem ehliyetine tam anlamıyla sahiptirler. Kendi (haksız) fiillerinin hukuki sonuçlarına kendileri katlanırlar. Sınırlı ehliyetliler fiil ehliyetinin bütün koşullarına sahiptirler. Bununla beraber, bunlar, korunmaları gereken, ama kısıtlanmaları için yeterli bir sebep bulunmayan kişilerdir. Bunlara önemli işlerini yaparken yardımcı olmak üzere danışman atanır. Böylece bazı önemli hukuki işlemleri (dava açmak ve sulh olmak; taşınmazların alım satımı ve bunlar üzerinde başka bir ayni hak kurmak; kıymetli evrak alımı, satımı ve rehni yapmak ve kefil olmak gibi) kendileri yaparken yasal danışmanın olurlarını almaları gerekir. Aksi hâlde işlem askıda hükümsüz olur. Tam ehliyetsizler ayırt etme gücüne sahip olmayanları ifade eder. Şu hâlde bir kişinin ayırt etme gücü sürekli şekilde ya da geçici olarak bulunmuyor ise bu dönemde tam ehliyetsizdir. Tam ehliyetsizler, kendi fiilleriyle kural olarak hak kazanamaz ve borç altına giremezler. Hukuki işlemleri kural olarak kesin hükümsüzdür. Kesin hükümsüzlüğünü herkes ileri sürebilir, hâkim bunu re'sen yani kendiliğinden dikkate almak zorundadır. Diğer taraftan, hukuki sonucun doğmasında iradenin etkisinin söz konusu olmadığı, yani hukuki sonucun bağlanmasında iradeye bakılmadığı hukuki ya da borç ilişkilerinde (örneğin sebepsiz zenginleşmede) bunlar borçlu ya da alacaklı olabilirler. Ayrıca tam ehliyetsizin yaptığı hukuki işlemlerin hukuki sonuç doğurduğu istisnai durumlar da vardır: Bu evlilik (butlanla sakat olan evlilik iptal edilinceye kadar geçerli bir evlilik gibi hukuki sonuç doğurur) ve ölüme bağlı tasarruflar için geçerlidir. Ayrıca tam ehliyetsizin yaptığı bazı hukuki işlemlerin geçersizliğinin ileri sürülmesinin dürüstlük kuralına aykırı olduğu durumlarda hukuki işlem geçerliymiş gibi bir hukuki sonuç doğar. Tam ehliyetsizlerin haksız fiil ehliyeti yoktur. Ancak kusursuz sorumluluk hâlleri bunlar için de geçerlidir. Diğer taraftan geçici olarak ayırt etme gücünü kaybedenler, bu sırada verdikleri zararları gidermekle yükümlüdür. Ancak, ayırt etme gücünü kaybetmede kusurları olmadığını ispat ederse, sorumluluktan kurtulurlar. Tam ehliyetsizleri hukuk hayatında yasal temsilcileri temsil eder. Ancak yasal temsilcinin, tam ehliyetsizin mallarını bağışlaması, vakfetmesi ya onun adına kefil olması mümkün değildir. Aynı şekilde kişiye sıkı sıkıya bağlı hakların mutlak olanlarını (nişanlanma, evlenme gibi) yasal temsilci kullanamaz. Sınırlı ehliyetsizler fiil ehliyetinin ayırt etme gücü koşuluna sahiptirler. Ancak bunlar ya ergin değildirler ya da ergin olmakla birlikte kısıtlanmış kişilerdir. Sınırlı ehliyetsizlerin yaptıkları hukuki

işlemlerin geçerliliği yasal temsilcilerinin olurlarına bağılıdır. Yasal temsilcinin olurlarına kadar yapılan işlem askıda hükümsüz olur. İzin verilen işlem geçerli, verilmeyen ise kesin olarak geçersiz olur. İstisnai olarak sınırlı ehliyetsizin yasal temsilcinin rızasına bağılı olmadan yapabileceği işlemler de vardır. Bunlardan ilki kişiye sıkı sıkıya bağılı haklardır (nişanın bozulması, evliliğin iptali gibi). Sınırlı ehliyetsizler ayrıca karşılıksız kazandırmaları tek başlarına kabul edebilirler. Yasal temsilci ya da hukuk düzeni sınırlı ehliyetsizin yapacağı hukuki işlemlere tek tek izin verebileceği gibi, duruma göre bunlara toptan açık ya da örtülü şekilde izin verebilir. Bu açıdan sınırlı ehliyetsizin ehliyetinin genişlediği durumlardan söz edilir. Bu açıdan bir meslek veya sanatla uğraşmasına açıkça ya da zımnen (üstü örtülü) izin verilen sınırlı ehliyetsiz bununla ilgili her türlü işlemi artık tek başına yapabilir. Aynı biçimde velisinin izniyle aile haricinde yaşayan çocuk kazancını dilediği gibi sarf edebilir. Buna karşılık yasal temsilcinin oluru bulursa bile sınırlı ehliyetsiz, kefil olamaz, vakıf kuramaz ve önemli bağışlamalarda bulunamaz. Yasal temsilci bunları tek başına da yapamaz. Sınırlı ehliyetsizler ayırt etme gücüne sahip olduklarından haksız fiillerinden sorumludurlar.

KAVRAM

Tüzel kişiler (hükmi şahıslar), gerçek kişiler dışında kalan, hukuk düzenince kendilerine haklara sahip olma ve borç edinme olanağı sağlanmış varlıklardır.

TÜZEL KİŞİLİĞİN UNSURLARI

Tüzel kişiler, kişi ya da mal topluluklarıdır. Ancak her topluluk, tüzel kişilik sahibidir ya da tüzel kişilik kazanabilir denemez. Tüzel kişiler belirli bir amaç çevresinde örgütlenmiş topluluklardır.

TÜZEL KİŞİLİĞİN KAZANILMASI

Hukuk düzenlerinin tüzel kişiliğın kazanılmasında izlediğı genel tutumları izah eden üç sistemden söz edilebilir ki bunlar izin sistemi, serbest kuruluş sistemi ve normatif sistemdir. İzin sisteminde hukuk düzenince belirlenen otoritenin izni olmadıkça tüzel kişilik doğmaz. Serbest kuruluş sisteminde, topluluğun kişilik kazanması için herhangi bir yerden izin alınması gerekmez, herhangi bir yere başvuru da gerekli değildir. Normatif sistemin temel özelliğı ise kanunen aranan şartlar gerçekleştirildikten sonra, otoritenin, topluluğa kişilik tanıyıp tanımama hususunda takdir yetkisinin olmayışındır. Aranan şartlar gerçekleştirildikten sonra topluluk tüzel kişilik kazanır. Bugün Türk hukukunda ağırlık kazanan sistemin normatif sistem olduğunu söylemek mümkündür.

TÜZEL KİŞİLERİN SINIFLANDIRILMASI

İç Yapılarına Göre Tüzel Kişiler Kişi toplulukları Kişi toplulukları kişilerin bir araya gelmesi ile oluşan tüzel kişilerdir. Burada topluluğı oluşturan, kişilerdir. Dolayısıyla bunlarda birden fazla kişi bulunması doğaldır. Bu toplulukların sadece gerçek kişilerden oluşması da şart değildir. Tüzel kişilerden ya da gerçek ve tüzel kişilerden oluşan kişi toplulukları mevcuttur. Mal toplulukları Kişilerin, mal varlıklarının belirli bir bölümünü ayırarak belli bir amaca özgülemeleri ile mal toplulukları oluşur. Böylece mal varlığı, malikinin diğer mallarından ayrılır ve bağımsızlaşır. Tabi Oldukları Kurallara Göre Tüzel Kişiler Kamu tüzel kişileri Kamu hukuku kurallarına tabi olan, kamu otoritesini temsil eden, kamu hizmeti gören tüzel kişilerdir. Bunlar kanunla ya da kanunun verdiği yetkiyle kurulurlar ve tüzel kişilik kazanırlar. Kamu tüzel kişileri kamu idareleri ve kamu kurumları olmak üzere iki başlık altında toplanırlar. Kamu idareleri kişi topluluklarıdır. Devlet de kamu idaresi niteliğinde bir oluşumdur. Devlet tüzel kişiliğı merkezî idare olarak da anılır. Yine kamu idaresi niteliğindeki il özel idaresi, belediye ve köyler ise mahalli idareler olarak anılırlar. Kamu kurumları ise belirli bir kamu hizmetini gören, kişi değil mal esaslı kurulan topluluklardır (mal topluluğı). TRT, YÖK, üniversiteler kamu kurumlarına örnektir. Barolar (Türk Barolar Birliğı), Türk Tabipler Birliğı, Türkiye Odalar ve Borsalar Birliğı gibi meslek kuruluşları ise kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarıdır. Özel hukuk tüzel kişileri Özel hukuk kurallarına tabi olan, kamu otoritesini temsil etmeyen tüzel kişilerdir. Bunlar kanunla değil, onu kurmak isteyenlerin iradesine dayanarak, hukuki işlemler yoluyla kurulurlar. Kendi içlerinde kazanç paylaşma amacı güdüp gütmediklerine göre iki ana gruba ayrılırlar. Dernekler ve vakıflar medeni hukuk tüzel kişileridir. Dernekler kişi topluluğı iken vakıflar mal topluluğudur. Kamu iktisadi teşebbüsleri KİT adıyla tanınan kamu iktisadi teşebbüsleri sermayesinin yarısından fazlası devlete ait olan ve kanunla kurulan tüzel kişilerdir. Ancak bunların özel hukuk hükümlerine tabi olmaları esastır, bundan dolayı tacir sayılırlar ve ticaret hukuku hükümleri bunlar hakkında uygulanır. Kamu İktisadi Teşebbüsü; İktisadi Devlet Teşekkülü (İDT) ile Kamu İktisadi Kuruluşunun (KİK) ortak adıdır. İktisadi devlet teşekkülü, sermayesinin tamamı devlete ait, iktisadi alanda ticari esaslara göre faaliyet göstermek üzere kurulan, kamu iktisadi teşebbüsüdür. Kamu iktisadi kuruluşu ise, sermayesinin tamamı devlete ait olup tekel niteliğindeki mal ve hizmetleri kamu yararı gözeterek üretmek ve pazarlamak üzere kurulan ve gördüğü bu kamu hizmeti dolayısıyla ürettiğı mal ve hizmetler imtiyaz sayılan kamu iktisadi teşebbüsüdür.

TÜZEL KİŞİLERİN HAK EHLİYETİ

Hak ehliyetlerinin ve davada taraf olma ehliyetlerinin kapsamı gerçek kişilerdeki gibidir. Ancak, doğal olarak tüzel kişiler, cins, yaş, hısımlık gibi yaradılış gereğı insana özgü niteliklere bağı olan haklara ve borçlara ehil değildirler.

TÜZEL KİŞİLERİN FİİL EHLİYETİ

Tüzel kişiler, kanuna ve kuruluş belgelerine göre gerekli organlara sahip olmakla, fiil ehliyetini kazanırlar. Organ Kavramı ve Türleri Organlar, tüzel kişinin örgütlenmesi içinde yer alırlar ve kendilerine kanunla ya da tüzel kişinin ana statüsü ile verilen yetkileri kullanır, görevleri yerine getirirler. Bir tüzel kişide, kanun koyucu tarafından bulunması zorunlu tutulan organlara zorunlu organ

denir. Tüzel kişi, kendi iradesi ile, örgütlenmesinde zorunlu organlar dışında başka organlara da yer verebilir. Bunların sayısı tamamen tüzel kişiyi kuranların ve kurulduktan sonra da tüzel kişinin tercihine kalmıştır. Bu yüzden bu tür organlara seçimlik organ adı verilir. Türk hukukunda organsız tüzel kişi olmaz; fakat tek organlı tüzel kişi olabilir. Bazı organlar birden fazla kişiden oluşur. Bazen de bir organ bir kişiden oluşabilir. Bunlardan ilkinde kurulmuş organ denirken ikincisine fert organ denilir. Fiil Ehliyetinin Organlar Eliyle Kullanılması Tüzel kişinin iradesi, organları aracılığıyla açıklanır. Tüzel kişi yetkili organı aracılığıyla hukuki işlemlerde bulunur; bir şeyi alıp satabilir, kiraya verebilir, eser sözleşmesi yapabilir. Tüzel kişi, organlarının hukuka aykırı eylemlerinden de sorumludur. Bir organı oluşturan kişi ya da kişiler, organ sıfatı ile hareket ettikleri sırada bir başkasına zarar verirlerse, bundan hem tüzel kişi hem de -ayrı bir kişi olarak- kendileri sorumlu olacaklardır.

TÜZEL KİŞİLERİN YERLEŞİM YERİ

Gerek zorunlu olarak yerleşim yeri edinilmesi gerekse tek bir yerleşim yerine sahip olma noktasında, tüzel kişiler de gerçek kişiler gibidir. Bir başka deyişle, yerleşim yerinin zorunluluğu ve tekliği ilkeleri tüzel kişiler için de geçerlidir. Tüzel kişinin yerleşim yeri, kanunla özel olarak belirlenmemişse, kuruluş belgesinde (ana statüsünde) belirtilen yerdir. Genelde kuruluş belgelerinde yerleşim yeri belirtilir. Ancak her ihtimale karşı, TMK m.51'de kuruluş belgelerinden yerleşim yeri anlaşılamayan tüzel kişiler için bir hüküm öngörülmüştür. Buna göre, bu tüzel kişilerin yerleşim yerleri işlerinin yönetildiği yerdir.

TÜZEL KİŞİLERİN SONA ERMESİ

Tüzel kişiler kendiliğinden sona erer ya da bir kararla sona erdirilebilir. Kendiliğinden sona erme (infisah), kişiliğin çeşitli durumların gerçekleşmesi ile kendiliğinden, ayrıca bir karara gerek olmaksızın ortadan kalkmasını ifade eder. Bir kararla sona erdirilmede (fesih) ise, tüzel kişinin yetkili organının kararı ya da mahkeme gibi bir makamın kararı ile tüzel kişilik ortadan kalkar. Tüzel kişi sona erdiğinde, mal varlığı; tasfiye ve özgüleme aşamalarına geçer. Tasfiyede; tüzel kişinin mevcut mal varlığı belirlenir, borçları ödenir, alacakları tahsil edilir. Geriye tüzel kişinin safi mal varlığı kalır. Tüzel kişinin mal varlığının tasfiyesine, kanunda ve kuruluş belgesinde aksine hüküm bulunmadıkça, terekenin resmî tasfiyesine ilişkin hükümler uygulanır. Tasfiye işleminden sonra elde kalan safi mal varlığının ne olacağı, özgülemenin (tahsis) konusudur. Özgülemeye; öncelikle, kanunda bir hüküm varsa ona göre yapılır. Kanunda bir hüküm yoksa, tüzel kişinin kuruluş belgesinde öngörüldüğü şekilde yapılır. Kanunda ve kuruluş belgesinde bu konuda hüküm yoksa, tüzel kişinin yetkili organının kararı belirleyici olur. Özgüleme; kanunda veya kuruluş belgesinde bu konuda hüküm yok ve yetkili organ da başka türlü karar vermemişse, en yakın amacı güden kamu kurum veya kuruluşuna yapılır.

HUKUKİ OLAY- HUKUKİ FİİL VE ÖZELLİKLE HUKUKİ İŞLEM

Hakkın kazanılması, bir hakkın bir kişiye bağlanması, bir hak ile bir kişi arasında bir bağlantı kurulmasını ifade eder. Bir hakkın bir kişiye bağlanması veya bir hakkın kaybedilmesi ya hukuki olay ya hukuki fiil ya da hukuki işlem yollarıyla gerçekleşir. Dış dünyada meydana gelen her olay değil, sadece bazı olaylar hukuki bakımdan önem taşır. Hukukun kendisine bir sonuç bağladığı olaylara ise hukuki olay adı verilir. Hukuki olaylar, doğa olaylarından kaynaklanabileceği gibi insan davranışlarından da kaynaklanabilir. İnsanların kendi iradeleri ile gerçekleştirdikleri ve kendilerine hukuki sonuç bağlanmış davranışlarına hukuki fiil adı verilir. Hukuki fiiller hukuka uygun veya hukuka aykırı olabilirler. Hukuka aykırı fiiller ya genel davranış kurallarına aykırı fiillerdir ve haksız fiil olarak adlandırılırlar ya da bir borcun ihlali şeklinde ortaya çıkarlar. Hukuk düzeninin uygun gördüğü, onayladığı ve kendilerine hukuki sonuç bağlanmış davranışlara hukuka uygun fiil denir. Hukuka uygun fiiller; bilgi/fikir açıklamaları, duygu açıklamaları ve irade veya iş ve emek açıklamaları olmak üzere üç gruba ayrılır. Kişinin bir konuyla ilgili bilgi veya düşüncesini ilgili kişi veya kişilere bildirmesine bilgi açıklamaları denilmektedir. Bir kişinin bir konuyla ilgili duygularını ilgili kişi veya kişilere bildirmesine duygu açıklamaları denilmektedir. Hukuk, duygu açıklamalarına nadiren bir sonuç bağlamıştır. İrade açıklamaları ise, kişilerin iradelerini, arzularını açığa vurdukları hukuki fiillerdir. İrade açıklamaları da hukuki işlemler, hukuki işlem benzeri fiiller ve maddi fiiller olarak üçe ayrılır. Hukuki işlemler irade açıklaması, arzu edilen ve hukukun bu arzuya bağladığı bir sonuca yönelmiş irade açıklamasıdır. Hukuki işlem benzeri fiiller, hukuki sonuç düşünülün veya düşünülmesin pratik bir sonuca yönelmiş olan arzu açıklamasına hukuki sonuç bağlanmasıdır. Hukuki sonuç, iradenin açıklamasına değil de irade olarak meydana getirilen bir maddi değişikliği bağlanmışsa maddi fiil söz konusu olur. Hukuki işlemlerle ilgili kurallar hukuki işlem benzeri fiillerde de kıyasen uygulanırlar. Fakat maddi fiiller için böyle bir durum söz konusu değildir. Hukuki İşlem Hukuki işlem, belirli bir hukuki sonucu doğurmaya yönelmiş irade açıklaması veya irade açıklamalarıdır. Hukuki işlemin irade açıklamaları ve hukuki sonuç olmak üzere iki kurucu unsuru vardır. Ancak sadece bu kurucu unsurların mevcudiyeti, hukuki işlemin sonuç doğurabilmesi için yeterli değildir. Bu kurucu unsurların yanı sıra, bazı geçerlilik unsurlarının da gerçekleşmesi gerekir

Hukuki İşlemin Unsurları Hukuki İşlemin Kurucu Unsurları

1. İrade açıklaması: İrade açıklaması hukuki sonuca yönelik iradenin dış dünyaya beyan edilmesidir. Açıklanmamış bir irade sonuç doğurmaz. İrade beyanı; beyan sahibinin belirli bir hukuki sonuca yönelik arzusu (işlem iradesi), iradesini ortaya koyan hareketi yapma isteği (fiil iradesi), yaptığı hareketle arzusunu dışa yansıtma (açıklama iradesi) unsurlarından oluşur. İrade beyanlarını çeşitli şekilde gruplamak mümkündür. Buna göre iradenin hedeflediği hukuki sonuç net bir şekilde ortada ise açık (sarih) bir irade beyanından bahsedilir. Bu tür irade açıklamaları sözle, yazıyla veya işaretle yapılabilir. Açık irade beyanında açıklamanın anlamını belirlemek için yorum yapmaya, açıklama dışındaki unsurlara başvurmaya ihtiyaç bulunmamaktadır. Yeterince açık olmayan, yapıldığı andaki bütün hâl ve şartlar göz önüne alınarak bir anlam ifade eden irade beyanlarına örtülü (zımnî) irade beyanı denilmektedir. Bir hukuki işlemin kurulabilmesi için kanun koyucu tarafından irade açıklamalarının açık olarak yapılması aranmıyorsa irade açıklaması açık veya örtülü olarak yapılabilir. Bir kimsenin açıkladığı arzusunu kendi sözleri veya hareketleri dışında hiçbir şahsın araya girmesine gerek kalmaksızın doğrudan muhataba ulaştırılmasına vasitasız irade açıklaması denilir. Açıklanan arzunun muhataba ulaştırılması için araya başka bir şahsın fiili giriyorsa buna vasıtalı irade açıklaması denir. Hukuki işlemlerin bir çoğunda iradenin sadece açıklanması yetmez, bunun ilgili kişi veya kişilere de yöneltilmesi gerekir. Buna yöneltilmesi gerekli irade açıklaması adı verilir. İlgili kişiye yöneltilmesine gerek olmadan hukuki sonuç doğuran irade açıklamaları ise yöneltilmesi gerekli olmayan irade açıklamalardır

2. Hukuk düzeninin irade açıklamasının yöneldiği sonucu tanınması: Açıklanan irade belli bir hukuki sonuca yönelmiş olmalıdır ve irade açıklamasının yöneldiği hukuki sonucun hukuk düzeni tarafından tanınması gereklidir. Hukuki İşlemin Geçerlilik Unsurları Tüm Hukuki İşlemlerde Aranılan Geçerlilik Unsurları Hukuki işlemi yapan kişi ehliyetli olmalıdır. Hukuki işlemin konusu emredici hukuk kurallarına, kamu düzenine, genel ahlaka, kişilik haklarına aykırı veya imkânsız olmamalıdır. Hukuki işlemi meydana getiren irade açıklamaları sağlıklı olmalıdır, yani yanıltma, aldatma veya korkutma nedeniyle irade sakatlığı bulunmamalıdır. Hukuki işlemi meydana getiren irade açıklamaları

muvazaalı (danışıklı) olmamalıdır. Bazı Hukuki İşlemlerde Aranan Geçerlilik Unsurları Hukuki işlem geçerlilik şekline uyularak yapılmış olmalıdır. Tasarruf işlemlerinde, işlemi yapan kişinin tasarruf yetkisi bulunmalıdır. Sebebe bağlı tasarruf işlemlerinde, buna temel teşkil eden geçerli bir borçlandırıcı işlem bulunmalıdır. Karşılıklı borç yükleyen sözleşmelerde aşırı yararlanma bulunmaması gerekir. Bazı hukuki işlemlerin hüküm doğurması için gereken tamamlayıcı unsurlar Ehliyet eksikliğini giderici izin veya icazet. Temsil yetkisi eksikliğinden kaynaklanan noksanlığı giderici icazet. Tasarruf yetkisinin sınırlanmasından kaynaklanan eksikliği giderici izin veya icazet. Bir resmî makamın fiili. Geciktirici şart.

Geciktirici vade Hukuki İşlemlerin Türleri

1. Gerekli irade açıklamasının adedi bakımından Arzu edilen hukuki sonucun gerçekleşmesi için bir tek şahsın irade beyanının yeterli olduğu hukuki işlemlere tek taraflı hukuki işlem denir. İki taraflı hukuki işlemler, diğer bir deyişle sözleşmeler arzu edilen hukuki sonucun meydana gelebilmesi için iki tarafın karşılıklı ve birbirine uygun irade açıklamalarında bulunmalarının gerekli olduğu hukuki işlemlerdir. Kararlar ise, bir kişi topluluğunda hukuki bir sonucu gerçekleştirmek üzere yeterli sayıda kişinin iradelerini aynı yönde açıklamalarıyla oluşan hukuki işlemlerdir. Kararın oluşabilmesi için yeter sayının ne olacağı o topluluğun iç ilişkisini düzenleyen kurallardan (örneğin dernek tüzüğünden) anlaşılır. Ortak hukuki işlemler, bir irade açıklamasının birden çok kişinin açıklamalarının birleşmesi ile meydana gelirler.

2. İrade beyanının yöneltildiği bakımından Bir hukuki işlemin oluşabilmesi için irade beyanının bir şahsa veya makama yöneltildiği gerekiyorsa yöneltildiği gerekli irade beyanına dayanan hukuki işlemler söz konusudur. Buna karşın bazı hukuki işlemlerin oluşabilmesi için irade beyanının herhangi bir kişi veya makama yöneltildiği gerekmemektedir. Bunlara yöneltildiği gerekmemen irade beyanına dayanan hukuki işlemler denir

3. Etki doğurduğu alan bakımından İşlemleri doğrudan doğruya etkisi dikkate alınarak kişiliği ilgilendiren veya malvarlığını ilgilendiren hukuki işlemler olarak ayırmak mümkündür.

4. Malvarlığına etkisi bakımından Malvarlığını ilgilendiren hukuki işlemler malvarlığı azalan taraflar için borçlandırıcı işlemler, tasarruf işlemleri diye ikiye ayrılırken; malvarlığında artış meydana gelen taraf için kazandırıcı işlemler olarak ayrıma tabi tutulabilirler. Borçlandırıcı işlemler, işlemi yapan kişinin malvarlığının pasifini artıran işlemlerdir. Bu tür işlemler malvarlığının pasifine yeni bir borç ekleyerek malvarlığının azalmasına neden olurlar. Tasarruf işlemleri ise, bu işlemi yapanın malvarlığındaki bir hakka doğrudan doğruya etki yaparak, o hakkı devreden, sınırlayan, külfet yükleyen, değiştiren veya sona erdiren işlemlerdir. Tasarruf işlemleri doğrudan malvarlığının aktifini azaltır. Bir tasarruf işleminin geçerliliği buna temel teşkil eden borçlandırıcı işlemin geçerliliğine bağlı ise bu tasarruf işleminin sebebe bağlı olduğu, aksi hâlde sebepten soyut olduğu kabul edilir. Kazandırıcı işlemler, bir kişiye malvarlığına ilişkin bir menfaat sağlayan hukuki işlemlerdir. Bu menfaat malvarlığının aktifinin artması (hak kazanma) şeklinde olabileceği gibi, aktifin azalmasına engel olunması ya da pasifin azalması şeklinde ortaya çıkabilir.

5. Hüküm ifade edeceği an bakımından Bir işlem, hukuki sonucunu işlemi yapan(lar) hayatta iken doğuruyorsa sağlar arası hukuki işlem söz konusudur. Buna karşın bir işlem, hukuki sonucunu işlemi yapanın veya yapanlardan birinin ölümünde doğuracaksa ölüme bağlı hukuki işlem söz konusu olur.

Hukuki İşlemlerin Hükümsüzlüğü

Hükümsüzlük bir hukuki işlemin, tarafların arzu ettikleri hukuki hüküm ve sonuçlarını meydana getirmediği bütün hâlleri kapsayan geniş bir yaptırım kavramıdır.

1. Yokluk: Hukukun bir hukuki işlemin var olması için öngördüğü kurucu unsurlarında eksiklik söz konusu ise hukuki işlem varlık kazanamaz ve hukuki ilişki kurulmaz yani o işlem hukuk hayatında hiç yapılmamış, doğmamış sayılır. Buna yokluk denilir. Bir hukuki işlemin yokluğu her zaman, ilgili herkes tarafından ileri sürülebilir. İşlemi hükümsüz kılmak için bir dava açmaya veya beyanda bulunmaya ihtiyaç yoktur. Hâkim, açılmış bir davada hukuki işlemin yokluğunu görevinden ötürü kendiliğinden dikkate alır. Belirli bir sürenin geçmesi bu hukuki işleme geçerlilik kazandırmaz.

2. Kesin Hükümsüzlük (Mutlak Butlan): Kurucu unsurları bulunan bir hukuki işlemin geçerlilik unsurlarından kamu düzenini ilgilendirecek önemde olanların gerçekleşmemesi hâlinde bu hukuki işlem kesin hükümsüzdür. İrade açıklamasında bulunan kişinin tam ehliyetsiz olması, Hukuki işlemin konusunun emredici hukuk kurallarına, kamu düzenine, genel ahlaka, kişilik haklarına aykırı veya imkânsız (baştan objektif) olması, Hukuki işlemin muvazaalı (danışıklı) olması, Hukuki işlemin geçerlilik şekline uyularak yapılmamış olması, Tasarruf işlemlerinde, işlemi yapan kişinin tasarruf yetkisinin bulunmaması, Sebebe bağlı tasarruf işlemlerinde, buna temel teşkil eden geçerli bir borçlandırıcı işlem bulunmaması gibi sebepler kesin hükümsüzlük sebepleridir. Kesin hükümsüz olan işlem bu hâliyle bile ona yakın amaç güden ve fonksiyon gören başka bir işlemin tüm geçerlilik şartlarını taşıyorsa ve tarafların, asıl işlemin geçersiz olduğunu bilselerdi onun yerine bu işlemi yapacakları söylenebiliyorsa, geçersiz işlemin, geçerlilik şartları tamam olan işleme dönüştürülmesi ve bu şekliyle hüküm doğurması da mümkündür. Bu kuruma tahvil (çevirme) adı verilmektedir. Kısmi kesin hükümsüzlük bir hukuki işlemin belirli bir kısmını geçersiz sayıp, geriye kalan kısmını geçerli

kabul etmek ve işlemi bu hâliyle ayakta tutmaktır. Kesin hükümsüzlüğü ileri sürmek bazı hâllerde hakkın kötüye kullanılmasını teşkil edebilir.

3.İptal Edilebilirlik: Bir hukuki işlem sakatlık ve eksikliklere rağmen tarafların iradesi yönünde sonuçlar doğurabilir. Ancak hukuki işlemin geçerlilik unsurlarındaki bazı sakatlıklar, bu geçerlilik şartı ile korunan tarafa işlemi iptal etme yetkisi verir. Bozucu yenilik doğuran bir hak olan iptal hakkı kullanılınca işlem kesin hükümsüz hâle gelir. Bir sözleşmede bir tarafın irade açıklaması yanılma, aldatma veya korkutma nedeniyle sakatlanmışsa, bu kişi başlangıçtan beri hukuki işlemle bağlı olmaz. Bu kişi, kanunda öngörülen süre içerisinde iptal hakkını kullanmazsa veya henüz süre bitmeden iptal hakkından feragat ederek işleme onay verir ise işlem baştan itibaren geçerli hâle gelir. Bu tür iptal edilebilirlik düzelebilir hükümsüzlük olarak adlandırılmaktadır. Süresi içinde iptal hakkının kullanılması hâlinde ise, işlem baştan beri kesin olarak hükümsüz hâle gelir. İptal edilebilirliğin bir diğer şekli ise, bozulabilir geçerlilik olarak adlandırılmaktadır. Bu durumda geçerlilik şartının eksikliğine rağmen hukuki işlem baştan beri hüküm doğurur, ancak iptal hakkı sahibi isterse bu hakkını kullanarak işlemi baştan beri geçersiz hâle getirebilir.

4.Noksanlık: Kurucu unsurları tamam olan bir hukuki işlemin hüküm ifade edebilmesi için bir unsurla tamamlanması gereken hâllerde noksanlık vardır. Bazı hâllerde işlemin yapılmasından sonra tamamlanmasına kanun hükmü ile olanak tanınmış olabilir. Bu durumda işlem askıda olup, ya noksan unsur tamamlanacak ve işlem hüküm ifade edecektir ya da bu unsurun tamamlanamayacağı kesin olarak belli olacak ve işlem hükümsüzleşecektir.

5.Nisbi Etkisizlik : Bir tasarruf işlemi nedeniyle meydana gelen bazı değişikliklerin çeşitli sebeplerle bazı kimselere karşı ileri sürülememesidir yani değişikliğin bazı kimselere karşı etkili olmamasıdır.

Hak Kavramı: Hak kavramı hukukun bütün alanlarında karşımıza çıkmakta, hukuk biliminin en çok üzerinde durduğu ve tartıştığı kavramların başında gelmektedir. Hukukçular hak kavramının tanımı konusunda tam bir uzlaşmaya varamamışlardır. Hukuk doktrininde farklı kıstaslardan hareket ederek farklı tanımlar yapılmaktadır. Hakkı tanımlamaya yönelik, “irade teorisi”, “menfaat teorisi” ve “karma teori” olmak üzere genel olarak kabul gören üç değişik teori bulunmaktadır. İrade teorisine göre hak, kişilere hukuk düzeni tarafından tanınan ve korunan bir irade kudretidir. Hak, sadece irade kudreti olarak kabul edilirse akıl hastaları ve iradelerini kullanamayacak kadar küçük çocukların hak sahibi olamaması söz konusu olacağı için irade teorisi, eleştirilmiştir. Menfaat teorisine göre hak, hukuk düzeni tarafından korunan çıkardır. Ancak bir menfaatten hak olarak yararlanmanın menfaat sahibinin iradesine bağlı olması durumlarını açıklayamaması bakımından eleştirilmektedir. Karma teori irade teorisi ile menfaat teorisinin haklı yanlarını ele alarak geliştirilmiş bir teoridir. Buna göre hak, hukuk düzeni tarafından korunan ve faydalanılması sahibinin iradesine bağlı bulunan menfaattir. Tanıma göre hakkın unsurları, menfaat, menfaatten yararlanma iradesi ve hukuken korunmuş olmasıdır. Hak-Özgürlük Hak kelimesi gerek günlük dilde gerekse siyasi, hukuki, felsefi ve ahlaki terminolojide iki temel anlamda kullanılmaktadır: Doğruluk ve yetki. Birinci anlamda hak, bir şeyin doğru ve yerinde olduğuna vurgu yaparken, ikinci anlamda ise, bir şeyi talep edebilme bir şeyi yapmaya yetkili olmayı ifade eder. Genellikle haktan söz edildiğinde bu ikinci anlama vurgu yapılır. Hak somut, özgürlük ise soyut bir kavramdır. Özgürlüğün gerçekleşmesi için başkalarının veya devletin bir şey yapmaması gerekir, özgürlük bireylerin kendi fiilleri ile gerçekleşir. Özgürlüklerin mahkeme önünde ileri sürülebilme özellikleri yok iken, haklar hukuken mahkemeler önünde ileri sürülebilir. Hakların Sınıflandırılması (Hakların Türleri) Haklar çeşitli açılardan sınıflandırmaya tabi tutulmaktadır. Bu ayrımların en önemlilerinden biri düzenledikleri hukuk alanından hareketle yapılan ayrımdır. Bu ayrıma göre haklar, özel hukuk hakları ve kamu hukuku hakları olmak üzere ikiye ayrılır. Kamu hakları konusunda en malum ve meşhur sınıflandırma ünlü alman hukukçu George Jellinek tarafından yapılan üçlü sınıflandırmadır. Jellinek, devlet ile birey arasındaki ilişkinin durumuna göre, temel hak ve hürriyetleri negatif statü hakları, pozitif statü hakları ve aktif statü hakları olmak üzere üçe ayırmaktadır. Koruyucu haklar adı da verilen negatif statü hakları, kişinin devlet tarafından aşılamayacak ve dokunulamayacak özel alanının sınırlarını çizen hak ve özgürlüklerdir. Devlete “karışmama” “gölge etmeme” şeklinde negatif bir görev yükler; kişinin maddi-manevi varlığının korunması ve serbestçe geliştirilmesi amacını güder. Pozitif statü hakları, kişilere devletten olumlu bir davranış, bir hizmet ve yardım isteme imkânını tanıyan ve buna karşılık da devlete sosyal alanda belirli görevler yükleyen yani devletin olumlu bir edimde bulunmasına bağlı olan haklardır. Katılma hakları” olarak da adlandırılan aktif statü hakları, kişilere siyasi görüş ve tutumlarını açıklama, örgütlenme, oy kullanma, seçme, seçilme ve referanduma katılma yollarıyla devlet yönetiminde söz sahibi olma ve kararlara katılma ya da etkileme imkânı veren haklardır. Kamu hakları diğer ifadeyle temel hak ve özgürlükler alanında yapılan diğer bir sınıflandırma, hak ve özgürlüklerin tarihsel süreç içerisinde ortaya çıkışları ve gelişim süreçleri dikkate alınarak yapılan sınıflandırmadır. Bu sınıflandırmada hak ve özgürlükler başlangıçtan günümüze kadar üç kuşak hâlinde ele alınmaktadır. Bu sınıflandırmaya göre haklar, birinci kuşak haklar, ikinci kuşak haklar ve üçüncü kuşak haklar şeklinde sınıflandırılmaktadır. Birinci kuşak haklar tarihsel süreç içerisinde ilk olarak ortaya çıkan kişi hakları ile siyasi haklardır. İkinci kuşak hakları sosyal, ekonomik ve kültürel haklar oluşturmaktadır. Üçüncü kuşak hakların temelinde insan için gerekli dayanışma ortamını oluşturma amacı bulunmaktadır [16]. Çevre hakkı, barış hakkı, gelişme hakkı, insanlığın ortak mal varlığına saygı hakkı, halk hakları, azınlık hakları, internet ve internet üzerinden gerçekleştirilen iletişim hakları gibi haklar, üçüncü kuşak haklar arasında sayılmaktadır. Temel Hak ve Hürriyetlerin Sınırlandırılması 1982 Anayasası da temel hak ve hürriyetlerin sınırlandırılmasının sınırını belirleyen ilke ve şartları olağan ve olağanüstü dönemlerde ayrı ayrı düzenleyerek bir sisteme bağlamıştır.

1982 Anayasası’na göre, olağan dönemde temel hak ve hürriyetlerin sınırlandırılmasının sınırı olarak şu şartların bir arada gerçekleşmiş olması gerekmektedir:

- 1) Sınırlama kanunla olmalıdır.
- 2) Sınırlama Anayasanın ilgili maddelerinde belirtilen sebeplere bağlı olmalıdır.
- 3) Sınırlama temel hak ve hürriyetin özüne dokunmamalıdır.
- 4) Anayasanın sözüne ve ruhuna aykırı olmamalıdır.

5) Demokratik toplum düzeninin gereklerine aykırı olmamalıdır.

6) Lâik Cumhuriyetin gereklerine aykırı olmamalıdır.

7) Ölçülülük ilkesine aykırı olmamalıdır. Olağanüstü dönemlerde temel hak ve hürriyetlerin sınırlandırılması, 1982 Anayasası'nın 15. maddesinde "Temel hak ve hürriyetlerin kullanılmasının durdurulması" başlığı altında düzenlenmiştir. Buna göre, savaş, seferberlik veya olağanüstü hâllerde, milletlerarası hukuktan doğan yükümlülükler ihlal edilmemek kaydıyla, durumun gerektirdiği ölçüde temel hak ve hürriyetlerin kullanılması kısmen veya tamamen durdurulabilir veya bunlar için Anayasada öngörülen güvencelere aykırı tedbirler alınabilir.

Birinci fıkrada belirlenen durumlarda da savaş hukukuna uygun fiiller sonucu meydana gelen ölümler dışında, kişinin yaşama hakkına, maddi ve manevi varlığının bütünlüğüne dokunulamaz; kimse din, vicdan, düşünce ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz ve bunlardan dolayı suçlanamaz; suç ve cezalar geçmişe yürütülemez; suçluluğu mahkeme kararı ile saptanıncaya kadar kimse suçlu sayılamaz.

ÖZEL HUKUK ALANINDA HAKLAR

Hak, hukuk düzeni tarafından kişiye tanınmış olup yine hukuk düzeni tarafından korunan bir müessesedir. Haklar, kamu hukukundan ve özel hukuktan doğmalarına göre ikiye ayrılırlar. Kamu hakları, devlet tarafından halka tanınan ve kamusal özgürlükleri içeren yetkililerdir. Bu hakların söz konusu olabilmesi için devlet ve vatandaş olmalıdır. Özel haklar da ise, taraflar arasında herhangi bir derece farkı bulunmaz. Özel Haklar ve Türleri Özel haklar, kamu haklarından farklı olarak, herkes tarafından kullanılabilen haklardır. Vatandaşlar bu hakları kullanmada birbirleri ile eşittirler. Aralarında herhangi bir farklılık aranmaz. Özel hakların karşısında mutlaka bir yükümlülük söz konusudur. Yükümlülük genel nitelikli olabileceği gibi yapma, yapmama veya verme nitelikli olabilir. Özel haklar, özelliklerine göre değişik kategoriye ayrılırlar. Bunlar; konularına, niteliklerine, bağımlılıklarına, kullanılmasının etkisine ve nihayet devredilebilmelerine göre çeşitli kategorilere ayrılırlar. Konularına Göre Haklar Hakların konularına göre ayrımında, malvarlığı ve kişilik üzerinde kurulan haklar söz konusu olur. Malvarlığı hakları, kişinin para ile ölçülebilen malvarlığı değerleri üzerinde kurulan haklardır. Örneğin, mülkiyet hakkı, alacak hakkı, malvarlığı haklarındandır. Kişilik hakları ise, kişinin para ile ölçülemeyen haklarıdır. Bu haklar kişinin ölümü ile sona erer. Mirasçılara geçmezler. Örneğin, kişinin şeref ve haysiyeti vb. Bağımlılıklarına Göre Haklar Hakların, bağımlı olup olmamaları ise, onların herhangi bir hakka tabi olup olamamalarına göre yapılan bir ayrımdır. Bağımlı haklar, alacağa bağlı, eşyaya bağlı ve borç ilişkisinden doğan yan yükümler olarak üçe ayrılırlar. Alacağa bağlı olanlar bir alacakla doğarlar, Rehin de olduğu gibi, eşyaya bağlı sınırlı aynî haklar ise, kişinin bir eşyaya sahip olması sonra sahip olduğu haklardır. Örneğin, kendi taşınmazında üçüncü bir şahıs için geçit hakkı kurulmasında durum böyledir. Kişi, üçüncü kişinin kendi arazisinden geçişine taşınmaz kendisinde olduğu müddetçe katlanmak zorundadır. Sözleşmeden doğan yan yükümlülüklerde ise, sözleşme kurulduktan sonra taraflar arasında edim yükümlerinden ayrı olarak bir ilişki meydana gelir. Bu ilişki doğrultusunda, taraflar birbirlerine sözleşmeden doğan yükümlülüklerin yanı sıra bilgi vermek ve karşı tarafın kişilik haklarına saygı göstermekle yükümlüdürler. Bağımsız haklar, herhangi bir hakka tabi olmayan kendiliğinden var olan haklardır. Bu haklara sahipleri doğrudan sahiptirler. Bağımlı haklar ise, var olabilmeleri, bir başka hakka tabi olan haklardır. Tabi olunan hak olmadan bu kategorideki haklar da olmazlar Örneğin, sözleşmeden doğan faiz alacağına olduğu gibi. Hakların Kullanılmasının Etkisine Göre Haklar, kullanılmalarının etkilerine göre, yenilik doğuran ve yenilik doğurmayan haklar olarak ikiye ayrılırlar. Kanunda özel olarak düzenlenen bazı haklar, karşı tarafın hukuki alanına ulaşır ulaşmaz hüküm ve sonuç doğuran haklardır. Bu haklar, tek taraflı kullanılır, şarta bağlanmazlar ve kullanıldıktan sonra bir daha kendilerinden dönülemezler. Kullanıldıklarında herhangi bir yenilik doğurmayan haklar da herhangi bir yenilik söz konusu olmaz. Bu haklara en güzel örnek velayet hakkıdır. Bu hakkın içeriğine sadece ana-babanın bakım ve çocuğu terbiye hakkı dâhildir. Niteliklerine Göre Aynı şekilde özel haklar, mutlak ve nispi haklar olarak ikiye ayrılırlar. Mutlak haklar sahibine en geniş yetkiyi veren haklardır. Mallar ve kişiler üzerinde kurulabilen haklardır. Mallar üzerinde kurulunca sahibine kullanma, yararlanma ve tasarruf edebilme hakkı verir. Kişiler üzerinde kurulan mutlak haklarda ise, kişinin kendi şahsı üzerindeki haklar, kişinin maddi ve manevi varlığı, vücudu sağlığı, sesi, görüntüsü, şerefi, özel hayatı gibi varlıkları üzerindeki haklarıdır. Kişilik hakları şahsa sıkı sıkıya bağlı ve bağlı olmayan olarak ikiye ayrılırlar. Ayrıca, şahsa sıkı sıkıya bağlı haklar, mutlak ve nispi olarak da ikiye ayrılırlar. Mutlak şahsa sıkı sıkıya bağlı hakları ancak hak sahibi yerine getirebilir. Örneğin Nişanın bozulması, Nişanın bozulması sonrası talep edilecek olan manevi tazminat talebinde olduğu gibidir. Kişinin üçüncü bir şahıs üzerindeki hakları ise, uygulamada istisnai olarak yer almaktadırlar. Bunlar, velayet ve vesayet haklarıdır. Nispi haklar, borç ilişkilerinden doğar. Bu haklar sahibine karşısındakinden belirli davranışlarda bulunmasını isteyebilme hakkı verir. Bu davranış biçimleri, bir şeyin yapılması, yapılmaması ve verilmesinden oluşur. Nispi haklar, herkese değil sadece ilişki içerisinde bulunan borcu şahsa ileri sürülebilir. Nispi haklarda, hak sahibinin karşısındaki kişi, esas itibariyle aktif bir görevi bazen de pasif bir görevi yerine getirmekle yükümlüdür. Bir şeyin yapılması, verilmesi, yapılmaması gibi. Bir borç ilişkisi ancak karşı tarafça ihlal edilebilir. Buna karşın mutlak haklarda diğer bütün kişiler bu hakka saygı göstermek zorundadır. Bundan dolayı mutlak haklar karşısında kişiler daima pasiftirler. Mutlak haklar, herkes tarafından ihlal edilebilen haklardandır. Mutlak ve nispi haklar konu yönünden de birbirinden ayrılırlar. Nispi haklarda bir edimin yerine getirilmesi söz konusudur. Mutlak haklarda ise, bir mal

veya kişi üzerinde doğrudan sahip olunan iktidar hakları söz konusudur. Mutlak haklar belirli sayı ve tipe bağlı iken nispi haklar, bağlı oldukları borç ilişkisinin türüne göre çeşitlilik arz ederler. Çünkü nispi hakların oluşumunda, tarafların irade özgürlüğünün bir sonucu olan sözleşme özgürlüğü ilkesi geçerlidir. Buna göre, taraflar kanunda belirtilen sözleşme tipleri dışında da çeşitli borç ilişkileri kurabilirler. Nispi haklar, belli kişi veya kişilere karşı ileri sürülebilirken mutlak haklar herkese karşı ileri sürülebilir haklardandır. Nispi haklara örnek olarak, bir satış sözleşmesinde, tarafların birbirlerine karşı yönelttikleri talepler örnek olarak gösterilebilir. Mutlak haklar için ise, mülkiyet hakkı örnek olarak gösterilebilir. Mülkiyet hakkı, herkese karşı ileri sürülebilir. Aynı zamanda mülkiyet hakkının korunması için herkese karşı da gerekli önlemler alınabilir. Devredilebilmelerine Göre Haklar, başkalarına geçebilmelerine göre, devredilebilen ve devredilemeyen haklar olarak ikiye ayrılırlar. Devredilebilen haklar, başkalarına devredilebilen miras yolu ile geçebilen haklardır. Özel hakların büyük bir bölümü devredilebilen haklara dâhildir. Örneğin, mülkiyet hakkı. Devredilemeyen haklar ise, kişinin sadece kendisinin kullanabildiği üçüncü şahıslara devredilemeyen haklardır. İntifa ve süknâ hakları bu tür haklardandır. Bu haklar kişiye özel kurulurlar. Kişi öldüğünde de kendiliğinden sona ererler. Mirasçılara geçmezler. İntifa hakkı, malik tarafından üçüncü bir şahsa tanındığında hak sahibi kendisine tanınan intifa hakkını aksi kararlaştırılmadıkça başka kişilere devredemez. Hakların Kazanımı Haklar, aslen, devren ve tesisen kazanılır. Aslen kazanmada kişi ilk kez hak sahibi olur. Aslen kazanmada, hakkın konusu üzerinde daha evvelden herhangi bir hak kurulmuş değildir. Aslen kazanan kişi, hakkın konusunu oluşturan şey üzerinde ilk kez kendini hakkını tesis eder. Devren kazanmada ise, iki kişiden biri hakkı kazanırken diğeri kaybeder. Bu tür kazanımlarda, taraflar kendi aralarında anlaşarak hak konusu malın üzerindeki hakkın devri için aralarında anlaşma yaparak devir işlemini karşı tarafa intikal ettirirler. Tesisen kazanmada ise, hak herhangi bir şekilde kişiden kişiye geçmez. Ancak, hak sahibi, hak kendinde iken başkası lehine ayrıca bir hak kurabilir. Örneğin malik kendi mülkiyetine tabi bir mal üzerinde, başka birine rehin tesis etmesinde durum böyledir. Hakların Kaybı Hakların kaybı ise, kendiliğinden olabileceği gibi hukuki bir olay, hukuki bir işlem sonucu gerçekleşebilir. Hatta zamanın geçişi de hakların sona ermesinin birer sebebidir. Zamanın işlemesi, kişinin hukuki statüsünü değiştirebileceği gibi, alacak haklarının da ileri sürülebilmesini ve dava edilebilme haklarını ortadan kaldırır. Alacak hakları 10 yıl boyunca alacaklı tarafından borçludan talep edilmezse, zamanaşımına uğrar. Alacak hakkı var olmasına rağmen borçludan talep edilebilmesi mümkün olmaz. Alacaklı, alacak hakkını borçluya karşı ileri sürme hakkından mahrum olur.

CEZA HUKUKU YAPTIRIMLARI

Ceza hukukundaki yaptırımları, ceza kanunları veya ceza içeren diğer kanunlardaki ilgili hükümler ile tayin olunmuş, kanunda unsurları belirtilmiş, hukuka aykırı ve kusurlu hareket olarak tanımlanan “suç” kavramı karşısında hukuk düzenin öngördüğü, yargısal bir kararla bazı yoksunluklara tabi kılan yaptırım olarak da tanımlamak mümkündür. Ceza hukukunda yaptırımlar, genel olarak cezalar ve güvenlik tedbirleri olarak iki kısma ayrılmaktadır. Cezalar da kendi içerisinde hapis cezaları ve adli para cezası olmak üzere ikiye ayrılır. Ceza adı verdiğimiz bu yaptırımlar Türk Ceza Kanunu’nda veya özel ceza kanunlarında suç olarak tanımlanan fiilleri işleyen kimselere karşı uygulanmaktadır. Cezalar dışında diğer ceza hukuku yaptırımı da güvenlik tedbirleridir. Güvenlik tedbirleri ise genel olarak kusur yeteneği bulunmadığı için kendisine kusur atfedilemeyen tehlikeli suçlulara karşı gerek kendilerini gerekse de toplumu korumak amacıyla uygulanan ama kanunda ceza olmadığı açıkça belirlenen tedbirlerdir. Ceza hukukunda yaptırımlar yani hapis cezaları, adli para cezaları ve güvenlik tedbirleri sadece kanunla getirilebilir. Diğer bir deyişle kanunda açıkça düzenlenmeyen bir yaptırımın suç işleyen bir kimseye uygulanma imkânı bulunmamaktadır. Bu ilkeye ceza hukukunda “cezada kanunilik ilkesi” denilmektedir. Cezada kanunilik ilkesi ile güdülen amaç ise, bireyleri korumak ve hukuki güvenliği sağlamaktır. Hapis Cezaları Ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası, ölüm cezası yerine konulmuştur ve hükümlünün hayatı boyunca devam eder ve hükümlüler sıkı güvenlik rejimine tâbi tutulur. Müebbet hapis cezası, Müebbet hapis cezası da kural olarak hükümlünün yaşamı boyunca devam eder. Süreli hapis cezası; Süreli hapis cezası, 1 aydan az 20 yıldan fazla olamaz. Bir yıl ve daha az süreli hapis cezasına "kısa süreli hapis cezası" denir. Kısa süreli hapis cezaları para cezasına ve bazı başka yaptırımlara çevrilebilir. Adli Para Cezası Beş günden az ve kanunda aksine hüküm bulunmayan hâllerde yedi yüz otuz günden fazla olmamak üzere belirlenen tam gün sayısının, bir gün karşılığı takdir edilen para tutarı ile çarpılması suretiyle hesaplanır. Bir gün karşılığı takdir edilen para en az yirmi en fazla yüz Türk Lirası olabilir. Hükümlü, “adli para cezasını ödemezse, Cumhuriyet savcısının kararı ile ödenmeyen kısma karşılık gelen gün miktarınca hapsedilir” (CGTİHK m.106/3). Güvenlik Tedbirleri Güvenlik tedbirlerinin asıl amacı suç işleyerek tehlikeliliklerini ortaya koyan kişilerin toplumdan uzaklaştırılma veya topluma yeniden kazandırılmaları yoluyla toplumu korumaktır. Amaç, suç işlenmesinin önlenmesidir. Güvenlik tedbirlerinin türleri şunlardır; Belli hakları kullanmaktan yoksun bırakılma; Sürekli, süreli veya geçici bir kamu görevinden men. Seçme ve seçilme ehliyetinden ve diğer siyasi hakları kullanmaktan men. Velayet hakkından, vesayet veya kayımlığa ait bir hizmette bulunmaktan men. Vakıf, dernek, sendika, şirket, kooperatif ve siyasi partilerin yöneticisi veya denetçisi olmaktan men. İzne tâbi bir meslek veya sanatı icra etmektен men. Müsadere (zorallım), işlenen bir suç ile ilgili belirli bazı eşya veya kazançların mülkiyetinin devlete aktarılması olarak tanımlanabilir Çocuklara özgü güvenlik tedbirleri; suç işleyen çocuklara yönelik olarak alınan eğitim, danışmanlık, bakım, sağlık ve barınma gibi tedbirler, hâkim kararı ile alınabilir. Alınan her bir tedbirin yerine getirilmesinden ilgili devlet kuruluşu sorumlu tutulacaktır. Örneğin sağlık yardımında bulunulan çocuğa gerekli desteğin sağlanması, Sağlık Bakanlığı ve bağlı kuruluşlarınca yerine getirilecektir. Akıl hastalarına özgü güvenlik tedbirleri; rehabilitasyon, terapi desteği gibi. Mükerrirlere (daha önce işlemiş olduğu suçu tekrar işleyen) ve özel tehlikeli suçlulara özgü güvenlik tedbirleri. Sınır dışı edilme. Tüzel kişiler hakkında tedbirler: Müsadere. İzin iptali.

İDARE HUKUKU YAPTIRIMLARI

İdare hukuku, teknik anlamda idarenin görev ve yetkileri ile birlikte, idarenin faaliyetlerini, idare ile birey arasındaki ilişkiyi ve idarenin denetlenmesini konu edinen bir alandır. İdare, kendi sahası içerisinde kalan alanlarda muhataplarına yönelik olarak kendi çizmiş olduğu kurallara aykırı davranılması hâlinde, zorlayıcı, caydırıcı nitelikte kararlar alabilir. İdarenin bu anlamda kendi koymuş olduğu normlara aykırı davranması hâlinde, tek taraflı olarak yaptırım uygulama yetkisi vardır. Ancak bu yaptırımlar, cezai yaptırımlardan farklı olarak, yargısal kuruluşlar yani mahkemeler aracılığı ile değil, idari birimlerce tesis edilmektedir. Bu nedenle idari yaptırımlar, idari işlem niteliğindedir ve yargısal denetimleri mahkemeler yoluyla yapılır. İdarenin doğrudan yaptırım uygulama yetkisi, para cezası, faaliyetin durdurulması, yıkım kararı, avukatın barodan kaydının silinmesi, trafik kurallarının ihlal eden şoförün sürücü belgesinin geri alınması, kopya çeken bir öğrenciye okuldan uzaklaştırma cezası verilmesi, görevine geç gelen bir memura aylıktan kesme cezası verilmesi gibi çok farklı nedenlerle ve biçimlerle ortaya çıkar. Fakat ortak özellik, idarenin kendi iç düzenini sağlayabilmek

için kendince yaptırım olarak değerlendirdiği sonuçları muhatabının üzerinde tesis etmesidir. İdari yaptırımları, daha iyi açıklayabilmek için ceza yaptırımları ile karşılaştırarak açıklamak gerekmektedir. Buna göre; Ceza hukuku kapsamında verilen cezalarda amaç, toplumsal düzeni korumak iken; idari yaptırımlarda amaç, idarenin iç işleyişini ve idari düzeni korumaktır. Cezai yaptırımlar, mahkeme kararları ile verilmekte iken; idari yaptırımlar, idari işlemler yolu ile verilmektedir. Bu nedenle idari yaptırım kararlarına karşı, mahkemelerde dava açılabilmesi, itiraz edilebilmesi mümkündür. Cezai yaptırımlar, “suç” karşılığında verilebilir. Bir başka ifade ile bir davranışın cezaya çarptırılabilmesi için, kanunda “suç” olarak tanımlanmış olması gereklidir. İdari yaptırımlar ise, kabahatlere, idarenin “disiplin düzenine” ilişkin olarak koymuş olduğu kurallara karşı işlenen fiillere verilebilir. Memurlara, öğrencilere verilen disiplin cezaları gibi. Cezalar kefaret, çektirme, caydırma amaçlarını gerçekleştirmeye çalışırken, idari yaptırımlar kişiye görev ve yükümlülüklerini hatırlatmayı amaçlamaktadır. İdari yaptırımların tesis edilmesinde, cezaların yasallığı ilkesi geçerlidir. Yani kanunda yaptırım olarak belirtilmeyen bir husus, muhatabına uygulanamaz. Ancak hukuka aykırı fiilin tanımı ve tayininde yorum, kıyas serbesttir. Ceza yaptırımlarında ise hem suçun tanımında hem de hangi cezanın verileceği konusunda takdir yetkisi olamaz. Bu hususlarda kıyas, yorum yapılamaz. Kanun koyucu suçun ne olduğunu ve bu suça verilecek olan cezanın tayinini yapmak zorundadır. Cezai yaptırımlar, hürriyeti bağlayıcı nitelikte olabilir. Hapis cezalarının ana özelliği, kişiyi özgürlüğünden mahrum bırakıcı nitelikte olmasıdır. İdari yaptırımlar ise, kişiyi hürriyetinden mahrum bırakmaz. İdareler, hapis cezası veremezler. İdari yaptırım kararların verilmesi ve uygulanmasında idare hukuku kuralları uygulanmakta iken; ceza yaptırımlarında ise hem suçun tanımlanmasında hem de uygulanmasında ceza hukuku kuralları uygulanmaktadır.

ÖZEL HUKUK YAPTIRIMLARI

Hukukun toplumsal düzeni hedefleyen yazılı ve yazısız kurallar bütünü olduğunu ifade etmiştik. Hukuk, sistematik olması bakımından kamu hukuku ve özel hukuk olarak iki kısma ayrılmaktadır. Bu ayrım Romalı Hukukçu Ulpianus tarafından yapılmış ve günümüze kadar da geçerliliğini sürdürmüştür. Ayrımın temelinde yatan düşünce, kişi ve devlet arasındaki ilişkidir. Buna göre devletin, “kamu düzeni”, “kamu yararı” düşünceleri ile “kamu gücü” kullanarak kendisini gösterdiği alanlar kamu hukuku branşları olarak değerlendirilir. Özel hukuk ise, muhatapların kamusal veya özel olup olmadığına bakılmaksızın irade serbestliği, taraf eşitliği, şekil serbestiyeti gibi ilkeler çerçevesinde kural olarak eşit kabul ettiği alanlarda geçerli olan kurallar bütünüdür. Kamu hukukunun kendi içerisinde koymuş olduğu kurallara aykırılığın yaptırımları yukarı başlıklarda izah edilmeye çalışılmıştır. Özel hukuk sahasında ise yaptırımlar, tamamen farklı tanım ve sistematığe sahiptir. Bu çerçevede, özel hukuk kurallarına aykırılık, tazminat, butlan, yokluk, iptal gibi sonuçlara tabidir. Özel hukuk sahasında kural olarak hürriyeti bağlayıcı ceza verme, idari yaptırım kararı uygulama gibi etkiler görülmemektedir. Tazminat Tazminat, özel hukukta “zarar”ın karşılığı olarak ödenen maddi tutarı ifade etmektedir. Yani tazminattan bahsedilebilmesi için ortada bir zararın bulunması şarttır. Tazminat verilmesinin altında yatan neden haksız fiil olabileceği gibi, sebepsiz zenginleşme, sözleşme hukukundan kaynaklanan alacaklar, kusursuz sorumluluktan kaynaklanan hak ve alacaklar olabilir. Tazminat şekilleri, maddi veya manevi tazminat suretinde ortaya çıkabilir. Maddi Tazminat Maddi tazminat, zarar gören kimsenin malvarlığında kendi isteği dışında meydana gelen azalmanın, zarar veren kişi tarafından aynen veya nakden tazmin edilmesi yoludur. Maddi zarar kapsamında: Ölüm hâlinde talep edilebilecek giderler; Cenaze giderleri, Ölüm hemen gerçekleşmemişse tedavi giderleri ile çalışma gücünün azalmasından ya da yitirilmesinden doğan kayıplar, Ölenin desteğinden yoksun kalan kişilerin bu sebeple uğradıkları kayıplar. Bedensel zarar durumunda talep edilecek giderler; Tedavi giderleri, Kazanç kaybı, Çalışma gücünün azalmasından ya da yitirilmesinden doğan kayıplar, Ekonomik geleceğin sarsılmasından doğan kayıplar talep edilebilir. Maddi tazminatın çeşitli nedenlerden kaynaklanabileceğini ifade etmiştik. Bu kaynaklar arasında en önemlisi haksız fiildir. Hukuka Aykırı Fiil Hukuka aykırı fiil, hukuk düzeni tarafından kendisine izin verilmeyen davranışı ifade etmektedir. Kusur Özel hukuk anlamında kusur, kast ve ihmalden oluşmaktadır. Kast, bilerek ve isteyerek bir fiilin gerçekleştirilmesi anlamına gelmektedir. İhmal ise, hafif ihmal ve ağır ihmal olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Hafif ihmal, toplumdaki çok dikkatli kimselerin yapacağı şeyleri yapmamak veya yapmayacakları şeyleri yapmak şeklinde tarif edilebilir. Ağır ihmal ise, toplumdaki herkesin göstereceği dikkat ve özeni göstermemekten ibarettir. Zarar Zarar bir kimsenin malvarlığında veya şahıs varlığı değerlerinde o kişinin rızası dışında meydana gelen azalmayı ifade etmektedir. Maddi zarar ve manevi zarar olarak ikiye ayrılmaktadır. Nedensellik (İllet) Bağlı Nedensellik (illet) bağı dediğimiz husus, hukuka aykırı fiil ile meydana gelen zarar arasındaki bir ilişkiyi ifade etmektedir. Yani nedensellik bağından bahsedebilmek için meydana gelen zararın hukuka aykırı fiilden kaynaklanması gerekmektedir. Manevi Tazminat Manevi tazminat ise zarar görenin kişilik değerlerinde kendi istemi dışında meydana gelen eksilme nedeniyle çekilen manevi üzüntülerin, ıstırap, acı, keder ve üzüntülerin dindirilmesi amacıyla zarar veren tarafından ödenmesi gereken bir miktar bedeldir. Geçersizlik Tarafların kurdukları bir hukuki işleme, kanun koyucunun tarafların istediği bir sonucu bağlamamasıdır. Hukuki işlemlerin geçersizliği, eksiklik, butlan ve yokluk alt

başlıklarını içeren bir üst başlıktır. Yokluk Yokluk, bir hukuki işlemin kurucu unsurlarının eksikliğini ifade eden bir geçersizlik hâlidir. Kurucu unsurları mevcut olmayan bir işlemin hukuki varlığından söz edilemez. Hem hukuki işlem hem de bu işlemle hedeflenen hukuki ilişki doğmamıştır. Yokluk iddiası her zaman ve herkes tarafından ileri sürülebilir. Butlan Bir hukuki işlemin kurucu şartları sağlaması ancak geçerlilik koşullarını bünyesinde bulundurmaması demektir. Butlanın ortaya çıkması hâlinde işlem vardır ancak ölü veya sakat doğmuş demektir. Butlan, mutlak butlan ve nispi butlan olmak üzere iki kısma ayrılır. Cebri İcra Bir hukuk devletinde ihkak-ı hak yani kişinin kendi alacağını kendisinin tesis etmesi kabul edilmemiştir. Bir hukuk devletinde özel hukuktan kaynaklanan bir alacağı olan kimseler iki şekilde hareket edebileceklerdir: ya alacağı için mahkemeye başvurup dava açacak ya da icra dairesine başvurup takip başlatacaklardır. İşte özel hukuktan kaynaklanan bir hakkın devlet gücü vasıtasıyla (zorla) yerine getirilmesine cebri icra adı verilmektedir. Bu konuda kural olarak yetkili olan otoriteler, icra daireleridir. İcra dairelerinin, özel hukuktan kaynaklı bir hakkın sağlanabilmesi için sahip olduğu yetkiler zorlayıcı (cebri) niteliktedir.

DAVA HAKKI

Dava, başkası tarafından hakkı ihlal edilen veya hakkının ihlal edilme tehlikesi altında bulunan kimsenin, bu ihlalin veya tehlikenin bertaraf edilmesi için mahkemeden hukuki koruma talep etmesidir.

DAVANIN UNSURLARI

Davanın temel unsurları, öncelikle karşılıklı iki tarafın bulunması ve uyuşmazlığın davanın her iki tarafının subjektif haklarına ilişkin olmasıdır. Subjektif hak iddialarını içeren ve karşılıklı çekişme içinde olan iki kişinin karşılıklı konumu davanın belirleyici unsurudur. Dava mahkemenin kendiliğinden harekete geçmesi ile değil, davacının dava dilekçesini mahkeme vermesiyle açılır.

DAVANIN AÇILMASI

Davanın açıldığı tarih, dava dilekçesinin sisteme kaydedildiği tarihtir. Uyap sistemi üzerinden dava açıldığında da bu esas geçerlidir. Davanın açılması usulüne uygun ve harcı yatırılan dava dilekçesinin mahkemeye verilmesiyle olur. Dava dilekçesindeki kayıtların neler olacağı kanunda sayılmış olup, önemli bazı unsurların eksik olması durumunda bu eksikliklerin bir haftalık sürede tamamlanması istenilir. Verilen sürede eksiklikler giderilmez ise dava açılmamış sayılır.

DAVANIN ŞARTLARI VE İLK İTİRAZLAR

Davanın şartları, bir davanın görülebilmesi için aranan şartlardır. Bu şartların varlığını veya yokluğunu mahkeme kendiliğinden gözetir, taraflar da her zaman ileri sürebilir. Dava şartlarının eksik olması ve tamamlanmasının mümkün olmaması durumunda dava usulden reddedilecektir. İlk itirazlar ise, iki tanedir. Bunlar; yetkinin kesin yetki olmadığı durumlarda yetki itirazı ve tahkim itirazıdır. İlk itirazlar cevap dilekçesinde ileri sürülmelidir. Aksi hâlde mahkeme tarafından ilk itirazlar değerlendirmeye alınmaz. DAVA TÜRLERİ Talep Edilen Hukuki Korumaya Göre Eda davası Konusunu yapma, yapmama veya verme ediminin oluşturduğu davalardır. Bu davalarda verilen hükümler icra yoluyla zorla yerine getirilir. Eda davalarının reddedilmesi durumunda verilen karar davanın konusu olan hakkın olmadığına ilişkin bir tespit hükmüdür. Tespit davası Bu davaların konusu bir hakkın veya hukuki ilişkin olup olmadığı ile bir belgenin sahte olup olmadığı hususlarıdır. Bu davalarda verilen kararlar ayrıca icra edilme özelliğine sahip değildir. Tespit hükmü kendiliğinden koruma sağlar. İnşaf dava: Bu dava kişilerin hukuki statülerinde değişiklik yapılması amacıyla açılır. Dava sonucunda tarafların babalık, boşanma gibi hukuki durumlarında değişiklik olabilir (örneğin, baba olmadığının ortaya çıkması gibi). Talep Sonucuna Göre Belirsiz alacak davası Bu davanın belirgin özelliği davacının dava açarken talep sonucunu belirleyememesidir. Davacı davasını belirli bir asgari tutarı göstererek açarken, talep sonucunu dava devam ederken artırmaktadır. Kısmi dava: Kısmi dava, bir eda davası olup, davacının talep sonucu bölünebilir nitelikte olduğundan davacı alacağının şimdilik bir kısmını dava etmektedir. Bu davalarda sonradan talep sonucunun artırılması amacıyla ıslah yoluna başvurulmaktadır. Terditli dava: Kademeli dava olarak da adlandırılan bu tür davada, davacı birden fazla talepte bulunup, bunlardan öncelikle biri hakkında (asli talebi) karar verilmesini, bu talebinin reddedildiği durumda ise diğer (tali) talebinin değerlendirilerek karar verilmesini ister. Seçimlik dava: Bu dava türünde seçimlik borç ilişkisinden kaynaklı olarak davacı, davalı borçlunun ya bir şeye ya da bir başka şeye mahkûm edilmesini ister. Mahkeme de davacıyı haklı bulduğunda davalıyı ya bir şeyi ifa etmeye ya da diğer bir şeyi ifaya mahkûm eder. Davaların yığılması: Birden fazla talebin davacı tarafından dava dilekçesinde yazılması durumunda bu türden bir dava söz konusu olur. Davacı bu dava ile 'hem ve hem de' kalıplarını kullanarak davalının birden fazla şeye mahkûm edilmesini talep eder. Bu durumda aslında birden fazla dava birlikte tek bir davanın içinde görülüyordur. Topluluk davası: Sınıf ve grup davası olarak da adlandırılan bu davada, davacı dernek veya kamu tüzel kişisi olabilir. Topluluk davasının konusu davacının menfaatini temsil ettiği üyelerinin veya kesimin menfaatlerinin korunması için hukuka aykırı bir fiilin durdurulması, önlenmesi veya tespittir. İdari Dava Türleri İptal davası Bu dava, idarenin işlemlerinin yetki, şekil, konu, maksat ve sebep bakımından hukuka aykırılık taşıması durumunda açılan bir davadır. İdari işlemin iptalini isteyecek olan kişinin bu idari işlemle menfaatinin ihlal ediliyor olması gerekir. Aksi hâlde iptal davası açılmaz. İptal davasının konusu bireysel işlem olabileceği gibi düzenleyici işlem de olabilir. Dava sonucunda idari işlemde hukuka aykırılık tespit edilir ise bu işlem bütün sonuçlarıyla birlikte ortadan kalkar. İptali istenilen idari işlemler, idarenin tek taraflı yaptığı işlemlerdir. İdari sözleşmeler veya idarenin görüş açıklaması işlemleri bu davanın konusu oluşturmaz. İptal davası açma süresi, aksine hüküm bulunmadığı

durumlarda idare mahkemeleri için 60 gün, vergi mahkemeleri için 30 gündür. Tam yargı davası İdarenin hukuka aykırı bazı işlemleri ve eylemleri neticesinde zararlar ortaya çıkabilir. Bu zararlarının giderilmesi amacıyla kişilerin devlete açtığı davalar tam yargı davası olarak adlandırılır. Tam yargı davası, idarenin tek taraflı tasarrufuyla yaptığı eylem ve işlemlerden dolayı açılır. İdari eylemlerden dolayı tam yargı davası açmadan evvel idareye başvurarak zararın tazmininin talep edilmesi bir ön koşuldur. Bu durumda idarenin başvuru üzerine ret kararı vermesi veya cevap vermemesi üzerine zarar gören tam yargı davası açabilecektir. İdari sözleşmelerden doğan davalar Uyuşmazlık idarenin tarafı olduğu idari sözleşmelerden kaynaklanmaktaysa, açılan dava idari sözleşmeden kaynaklı bir davadır. İdari sözleşmeden kaynaklanan uyuşmazlık sözleşmenin feshedilmesinden veya yerine getirilmemesinden doğabilir. Vergi davaları Kanunda tanımlanmayan bu dava türünde uyuşmazlık, vergi ve benzeri kamu alacaklarının tahsili ve tarh işlemlerinden kaynaklanır. Bu özelliği sebebiyle vergi davaları, diğer idari davalardan ayrılmaktadır. Ceza davası Ceza davasının konusunu, ceza kanunlarının suç olarak nitelendirdiği fiiller oluşturur. Ceza davası, davanın açılmasından evvelki aşamalarla birlikte değerlendirildiğinde üç evreden oluşmaktadır. Bu evrelerden ilki, Cumhuriyet savcısının ihbar, şikâyet veya başka surette öğrendiği bir suçun işlendiği izlenimini veren hâlin aslını araştırarak, kamu davası açmak üzere delil topladığı soruşturma evresidir. Soruşturma evresinde Cumhuriyet savcısı kolluk kuvvetlerine emir vererek delilleri toplar. Elde edilen deliller suçun işlendiği hususunda yeterli şüphe oluşturuyor ise Cumhuriyet savcısı kamu davasının açılması için iddianamesini hazırlayarak yetkili ve görevli mahkemeye gönderir. Mahkeme öncelikle 15 günden oluşan ara muhakeme evresi ile iddianamede yasal bir eksiklik bulunup bulunmadığı inceler. İddianamede herhangi bir eksiklik olmadığına anlaşılması üzerine mahkeme iddianameyi kabul eder. Mahkemenin iddianameyi kabul etmesi ile kovuşturma evresi, yani bir kamu davası olan ceza davası başlar. Kovuşturma evresinde mahkeme tanıkları dinler, bilirkişi incelemesi yaptırır, olaya ilişkin tüm delilleri değerlendirir, sanığın savunmasını alır. Duruşmalar vasıtasıyla yürütülen tahkikat sonucunda mahkeme sonuç olarak sanığın suçlu olduğuna karar verirse ceza hükmü verir, sanığın suçsuzluğunu tespit ederse sanığın beraatine karar verir.

İDARİ YARGI

İdari yargı yolu, idarenin idari nitelikteki eylem, işlem ve sözleşmelerinden kaynaklanan uyuşmazlıkların çözüme kavuşturulduğu yargı yoludur. Bu yargı yolunda faaliyet gösteren ilk derece ve bölge idare mahkemelerinin teşkilat kanunu, 2576 sayılı 'Bölge İdare Mahkemeleri, İdare Mahkemeleri ve Vergi Mahkemelerinin Kuruluşu ve Görevleri Hakkında Kanun'dur. İlk Derece Mahkemeleri İdari yargı yolundaki ilk derece mahkemeleri idare ve vergi mahkemeleridir. İdari uyuşmazlığın niteliğine bağlı olarak uyuşmazlıklar ilk olarak bu mahkemelerde çözümlenir. Bu mahkemeler, bölgelerin coğrafi durumları ve iş hacmi göz önünde tutularak Adalet Bakanlığınca kurulur ve yargı çevreleri tespit olunur. Bu mahkemelerde birer başkan ile yeteri kadar üye bulunur. İdare mahkemeleri, idari işlemin iptali davalarını, idarenin eylem ve işleminden doğan zararların karşılanması amacıyla açılan tam yargı davalarını, tahkim yolu öngörülen imtiyaz şartları ve sözleşmelerinden doğan uyuşmazlıklardan hariç, kamu hizmetlerinden birinin yürütülmesi için yapılan idarî sözleşmelerden dolayı taraflar arasında çıkan uyuşmazlıklara ilişkin davaları çözümler. Vergi mahkemeleri ise, genel bütçeye, il özel idareleri, belediye ve köylere ait vergi, resim ve harçlar ile benzeri mali yükümler ve bunların zam ve cezaları ile tarifelere ilişkin davaları, yine aynı konularda 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanunun uygulanmasına ilişkin davaları çözümler. Bölge İdare Mahkemeleri Bölge idare mahkemeleri, bölgelerin coğrafi durumları ve iş hacmi dikkate alınarak Adalet Bakanlığınca kurulur ve yargı çevreleri tespit edilir. Bölge idare mahkemelerinde biri idare ve diğer vergi olmak üzere en az iki daire bulunur. Bölge idare mahkemelerinin başlıca görevleri şunlardır: • İlk derece mahkemelerinde verilen ve istinaf yolu açık olan nihai kararlara karşı yapılan istinaf başvurularını incelemek. • İlk derece mahkemelerinin yürütmenin durdurulmasına ilişkin verdiği kararlara karşı yapılan itirazları incelemek. • Vergi ve idare mahkemeleri arasındaki yetki ve görev uyuşmazlıklarını çözmek. Danıştay Danıştay, ilk defa 1868 yılında Şurayı Devlet adıyla Fransa örneği alınarak kurulmuş, hem istişari bir kuruluş hem de bir yüksek mahkemedir. Mevcut durumu ise 1982 tarihli 2575 sayılı Danıştay Kanunu ile düzenlenmiştir. Danıştay'ın bir adet idari dairesi, idari işler kurulu, Danıştay Genel Kurulu, Yüksek Disiplin Kurulu, Disiplin Kurulu, Başkanlık kurulu, bulunmakta olup; bu birimler idari niteliktedir. Danıştay'ın yargısal karar organları ise, dava daireleri, İdari Dava Daireleri Kurulu, Vergi Dava Daireleri Kurulu ve İçtihadı Birleştirme Kurulu'dur. Danıştay, idari mahkemelerce verilen ve kanunun başka bir idari yargı merciine bırakmadığı karar ve hükümlerin son inceleme merciidir. Kanunla gösterilen belli davalara da ilk ve son derece mahkemesi olarak bakar (AY m.155) Danıştay üyelerinin dörtte üçü, birinci sınıf idari yargı hâkim ve savcılar ile bu meslekten sayılanlar arasından Hâkimler ve Savcılar Kurulu, dörtte biri, nitelikleri kanunda belirtilen görevliler arasından Cumhurbaşkanı tarafından seçilir. (AY m.155). Danıştay üyeleri on iki yıl için seçilir. Bir kimse iki defa Danıştay üyesi seçilemez (Danıştay Kanunu m.9). Danıştay; dokuzu dava, biri idari daire olmak üzere on daireden oluşur. Her dairede bir başkan ile yeteri kadar üye bulunur. Heyetler bir başkan ve dört üyenin katılımıyla toplanır, salt çoğunluk ile karar verir (Danıştay Kanunu m.13). Danıştay'ın idari görevi, kamu hizmetleri ile ilgili imtiyaz şartlaşma ve sözleşmeleri hakkında düşüncesini bildirmektir. Danıştay'ın yargısal görevleri: İlk derece mahkemesi olarak; Cumhurbaşkanı kararlarına, Cumhurbaşkanınca çıkarılan Cumhurbaşkanlığı kararnameleri dışındaki düzenleyici işlemlere, Bakanlıklar ile kamu kuruluşları veya kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarınca çıkarılan ve ülke çapında uygulanacak düzenleyici işlemlere, Danıştay İdari Dairesince veya İdari İşler Kurulunca verilen kararlar üzerine uygulanan eylem ve işlemlere, birden çok idare veya vergi mahkemesinin yetki alanına giren işlere, Danıştay Yüksek Disiplin Kurulu kararları ile bu Kurulun görev alanı ile ilgili Danıştay Başkanlığı işlemlerine karşı açılacak iptal ve tam yargı davaları ile tahkim yolu öngörülmemeyen kamu hizmetleri ile ilgili imtiyaz şartlaşma ve sözleşmelerinden doğan idari davaları karara bağlamaktır. Ayrıca Danıştay, belediyeler ile il özel idarelerinin seçimle gelen organlarının organlık sıfatlarını kaybetmeleri hakkındaki istemleri de inceler ve karara bağlar. Ayrıca Danıştay temyiz merci olarak; ilk derece mahkemesi olarak baktığı davalarda verilen nihai kararlar ile istinaf başvurusu üzerine bölge idare mahkemelerince verilen kararlardan İdari Yargılama Usulü Kanunu (İYUK) m.46'da sayılanlar ve ivedi yargılama usulünde idare mahkemesi tarafından verilen kararların temyiz incelemesini yapar. Son olarak Danıştay İçtihadı birleştirme görevi kapsamında; İçtihadı Birleştirme Kurulu, dava dairelerinin veya idari ve vergi dava daireleri kurullarının verdikleri kararlar arasında aykırılıklar gördüğü taktirde içtihadın

birleştirilmesine karar verir. ANAYASA YARGISI Genel Olarak Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 11. maddesinde Anayasa hükümlerinin temel norm olarak kanun ve diğer kurallardan üstün olduğu düzenlenmiştir. Kanunların Anayasaya olan bağlılığı ve Anayasanın üstünlüğü ilkesi Anayasa yargısının da işlevini gösterir. Anayasa temel hukuk normu olduğuna göre, kanunların da buna uygun olması ve uygulanması gerekir. Özellikle evrensel insani değerler, mülkiyet hakkı, kişi dokunulmazlığı gibi bir hukuk devletinin unsurları niteliğinde olan hak ve özgürlükler Anayasal garanti altında olup, garanti altına alınan temel kurallara uygun kanun ve kararnameler yapılması, bu temel hak ve özgürlüklerin idare tarafından dikkate alınması bir zorunluluktur. Anayasal yargı, Anayasa Mahkemesi tarafından yerine getirilir. Anayasa m.146-253 arasındaki düzenlemelerde, 6216 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun'da ve Anayasa Mahkemesi İç Tüzüğü'nde anayasal yargıya ilişkin normlar bulunur. Anayasa Mahkemesi onyediy üyeden oluşur. Anayasa Mahkemesi üyeleri TBMM ve Cumhurbaşkanı tarafından seçilir. Anayasa Mahkemesi, iki bölüm ve Genel Kurul hâlinde çalışır. Bölümler, başkanvekili başkanlığında en az dört üyenin katılımıyla toplanır. Genel Kurul ise, Mahkeme başkanının veya başkanvekili başkanlığında en az on üye ile toplanır ve kararlarını salt çoğunlukla alır. Anayasa Mahkemesi'nin temel görevleri şunlardır: Soyut norm denetimi: Anayasa Mahkemesi'nin kanunların, Cumhurbaşkanlığı kararnamelerinin ve Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü'nün Anayasa'ya şekil ve esas bakımlarından uygunluğunu denetlemesi, soyut norm denetimidir (Anayasa m.148). Anayasa Mahkemesi Anayasa değişikliklerini ise sadece şekil bakımından inceler. Somut norm denetimi: Bu denetim, bir mahkemede görülmekte olan davada uygulanacak hukuk kuralının taraflarca Anayasaya aykırılığının iddia edilmesi ve bunun mahkeme tarafından ciddiye alınması veya mahkeme tarafından uygulanacak normun Anayasaya aykırı olduğunun düşünülmesi durumunda, bu iddianın mahkeme tarafından Anayasa Mahkemesi'ne 'itiraz' olarak götürülmesi yoludur. Bireysel başvuru: Anayasa Mahkemesinin diğer bir görevi 24.09.2012 tarihi itibarıyla hukuk uygulamamamıza giren Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru yoludur. (Bk. Anayasa m.148; Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun m.45-51; Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü m.59-84). Anayasada yer alan temel hak ve özgürlüklerden Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi kapsamındaki herhangi birinin kamu gücü tarafından ihlal edildiği iddiasında olan herkes, Anayasa Mahkemesine başvurabilir (AY m.148). Yüce Divan yargılaması: Anayasa Mahkemesi'nin diğer bir görevi, Yüce Divan sıfatıyla aşağıdaki kişileri görevleriyle ilgili suçlardan dolayı yargılamasıdır. Bu kişiler şunlardır; Cumhurbaşkanı, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı, Cumhurbaşkanı yardımcıları, bakanlar, Anayasa Mahkemesi, Yargıtay, Danıştay Başkan ve üyeleri, Başsavcılar, Cumhuriyet Başsavcivekili, Hâkimler ve Savcılar Kurulu ve Sayıştay Başkan ve üyeleri, Genelkurmay Başkanı, Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri Komutanları (AY m.148/6-7). Siyasi Parti Kapatma Davaları: Siyasi Partilerin kapatılması, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı'nın açacağı dava üzerine Anayasa Mahkemesi tarafından karara bağlanır. Siyasi Partilerin Mali Denetimi: Siyasi partilerin mali denetimi Anayasa Mahkemesi tarafından yerine getirilir. Anayasa Mahkemesi, bu denetim görevini yerine getirirken Sayıştay'dan yardım sağlar. Yasama Dokunulmazlığının Kaldırılması ve Milletvekilliğinin Düşürülmesi Kararlarına Karşı Yapılan Başvurular: Türkiye Büyük Millet Meclisi'nce yasama dokunulmazlığının kaldırılmasına veya milletvekilliğinin düşmesine karar verilmesi durumunda, bu karar tarihinden başlayarak yedi gün içerisinde ilgili üye ya da milletvekillerinden herhangi biri tarafından bu karara karşı iptal istemiyle Anayasa Mahkemesi'ne başvurulabilir.

AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ (AİHM)

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) hükümlerine göre faaliyet gösteren uluslar üstü bir mahkemedir. Sözleşme 4 Kasım 1950 tarihinde Roma'da imzalanmış ve on devlet tarafından iç hukukta onaylanıp onay belgelerinin Avrupa Konseyi Genel Sekreterliği'ne tevdi edilmesinin ardından 3 Eylül 1953 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Ülkemiz AİHS'ı 4 Kasım 1950 tarihinde, Ek Protokol'ü de (1 No'lu Protokol) 20 Mart 1952 tarihinde imzalamış, her iki metni de 10 Mart 1954 tarih ve 6366 sayılı İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetleri Koruma Sözleşmesi ve Buna Ek Protokolün Tasdiki Hakkında Kanun ile onaylamıştır. AİHM 1959 yılında üyeleri seçilerek faaliyete başlamıştır. Türkiye ise Türk vatandaşlarının bireysel başvuru hakkını, 28 Ocak 1987'de; AİHM'nin yargılama yetkisini de 25 Eylül 1989 tarihinde tanımıştır. AİHM, AİHS'ye taraf ülke sayısı kadar hâkimden oluşmaktadır. Hâkimler sözleşmecı devletlerin önercekleri üç kişi arasında Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi tarafından oy çokluğuyla seçilir. AİHM'nin idari ve yargısal bölümleri vardır. Mahkemedeki idari birimler şunlardır: Mahkeme Genel Kurulu, bölümler ve filtraj bölümü. Mahkeme Genel Kurulu: Mahkeme içtüzüğü'nün kabul edilmesi en önemli görevi olarak kabul edilebilir. Mahkemenin yönetici kadrosunun seçilmesi de görevleri arasındadır; başkan, iki başkan yardımcısı ve üç bölüm başkanı. Bölümler: Mahkeme bünyesinde idari bir yapılanma olarak beş bölüm oluşturulmuştur. Mahkeme İçtüzüğü'ne göre her bir hâkim, beş bölümden bir tanesinde görev yapmaktadır. Filtraj Bölümü: 14 No'lu Protokol'ün yürürlüğe girmesiyle oluşturulan tek hâkim formasyonu Mahkemenin önündeki açıkça kabul edilemez nitelikteki başvuruları elemek açısından son derece yararlı sonuçlar vermiştir. Bu durumdan daha fazla yararlanmak için yazı işleri müdürlüğü

bünyesinde yeniden yapılanmaya gidilmiştir. Böylece daha önceki beş bölüm yanında bir anlamda “ altıncı bölüm” olarak (resmî olarak bu şekilde adlandırılmasa da) filtraj bölümü kurulmuştur. Mahkemenin resmî dilleri Fransızca ve İngilizcedir, fakat başvuruların taraf devletlerin dillerinden birinde de yapılabilmesi mümkündür. AİHS’nin 35. maddesinin ilk fıkrasına göre Mahkemeye ancak uluslararası hukukun genel olarak kabul edilen ilkeleri uyarınca iç hukuk yollarının tüketilmesinden sonra başvurulabilir. AİHS’nin 35. maddesinin ilk fıkrasına göre Mahkemeye iç hukuktaki kesin karar tarihinden itibaren altı aylık bir süre içinde başvurulabilir. Sürenin aşılması suretiyle yapılan başvurular Mahkeme tarafından aynı maddenin 4. fıkrası uyarınca kabul edilemezlik gerekçesiyle reddedilir. Başvurunun geçerli bir başvuru olabilmesi için; başvuran kişinin kimlik bilgilerine yer verilmiş olması, başvurunun daha önce incelenmiş olması, başvurunun başka bir uluslararası merciye sunulmamış olması, başvurunun işisel bir hakkını doğrudan etkileyen bir durumun mevcut olması gerekmektedir. Yargılamanın her aşamasında Mahkeme, yazı işleri müdürlüğü vasıtasıyla taraflara “ dostane çözüm” önerisinde bulunabilir. Dostane çözümün Mahkeme tarafından kabul edilebilmesi için ilgili hükümetin bir şekilde başvurunun iddialarının doğruluğunu kabul etmesi, başvurunun zararını karşılama ve lehine bazı tedbirleri alma yükümlüğü altına girmesi gerekir. Şayet taraflar bir uzlaşmaya varır ve bu yeterli görülürse Mahkeme başvuruyu gündemden düşürerek dostane çözümden gerekli sonuçları çıkarır.

Yargı Kolu (Yargı Yolu)

Kişiler, hukuki koruma talebiyle mahkemelere başvurarak haklarının korunmasını talep ederler. Bu başvuru üzerine de bir yargılama faaliyeti gerçekleşir. Bu yargılama faaliyetinin evvelden bu uyumsuzluk için tespit edilen mahkemede yapılması gerekliliği “tabii hâkim ilkesi” ile ifade edilmiştir. Devlet, bu gerekliliğin dışında ayrıca kişilere ve uyumsuzluğun niteliğine göre farklı yargılama ilkeleri ve kuralları ile farklı başvuru mercileri oluşturur ki, bu amaçla oluşturulan sistemlerin her biri “yargı kolu” şeklinde ifade edilir. Anayasa m.142/1’e göre, “Mahkemelerin kuruluşu, görev ve yetkileri, işleyişi ve yargılama usulleri kanunla düzenlenir.” Bu hüküm, yargı kollarının anayasal gerekçesini oluşturur. Bu hükme göre devlet, uyumsuzlukların nitelik ve türlerine göre yargı yollarını (kollarını) oluşturacak, mahkemeleri nitelik ve başkaca benzer özelliklere sahip uyumsuzluklar bakımından farklı yargılama kurallarına ve ilkelere bağlı kılacaktır. Hukukumuzda önemli yargı yollarından ikisi, adli yargı ve uyumsuzluk yargısıdır. Kara Avrupa hukukunda benimsenen yargı ayrılığı ilkesine, hukukumuz açısından da temelde bağlı kalınmış ve Anayasadaki yüksek mahkemelerin işlevine bağlı olarak devlet ile kişiler arasındaki uyumsuzluklar konusunda idari yargı yolu-adli yargı yolu ayrımı benimsenmiştir. İdari yargı alanında İYUK (İdari Yargılama Usulü Kanunu) ilk derece ve bölge idare mahkemelerindeki yargılama usulünü, Danıştay Kanunu ise Danıştay’daki yargılama kurallarını belirten kuralları içermektedir. Adli yargı açısından ise kişiler arasındaki uyumsuzluğun medeni ilişkilerden kaynaklanması durumunda alt yargı yolu olarak hukuk mahkemeleri Hukuk Muhakemeleri Kanunu’na (HMK) bağlı olarak, uyumsuzluğun ceza kanunlarının suç olarak nitelendirdiği bir eylemden kaynaklanması durumunda alt yargı yolu olarak ceza mahkemeleri Ceza Muhakemesi Kanunu’na (CMK) bağlı olarak yargılama yapacaktır. Adli Yargı Adli yargı, hem kişilerin kendi aralarındaki uyumsuzluklarının çözümlenmesine hem de konusu suç oluşturan eylemlerinden dolayı ceza kanunlarının uygulanmasına yönelik yargılamaya ilişkin kurallar bütünüdür ifade etmek için kullanılır. Adli yargının içinde hem medeni yargı hem de ceza yargısı bulunur. Ceza yargısı, ceza kanunlarında suç olarak tanımlanan fiillerin cezalandırılmasına ilişkin süreçte tatbik edilen kuralları ifade ederken, medeni yargı kişiler arasındaki özel hukuk ilişkisinden kaynaklanan uyumsuzlukların çözülmesi konusundaki işleyiş, görev ve yetki kurallarını ifade etmektedir. Medeni yargıda çekişmeli (dava) ve çekişmesiz yargı işi ayrımı mevcuttur. Çekişmeli yargıda (dava) karşılıklı menfaatleri çatışan karşılıklı iki taraf bulunup, yargılama yapılarak aralarındaki uyumsuzluk çözülmektedir. Örneğin, kira ilişkisinden kaynaklanan alacak davası çekişmeli yargıyı ifade eder. Çekişmesiz yargı işi ise, karşılıklı iki tarafın bulunmadığı, gerçekte bir uyumsuzluğun da bulunmadığı ve çoğu zaman hâkimin kendiliğinden harekete geçtiği işlerdir. Örneğin mirasın reddedilmesi talebinde durum böyledir. Medeni yargı alanında mahkemeler, ilk derece mahkemeleri, bölge adliye mahkemeleri ve Yargıtay olmak üzere üç derecelidir. İlk derece mahkemeleri, uyumsuzluğun ilk olarak görüldüğü mahkemelerdir. Bu mahkemeler genel mahkemeler ve özel mahkemeler olmak üzere ikiye ayrılır. Özel mahkemelerin görevleri kanunda özellikle belirlenmiş olup, belirlenenlerin dışındaki uyumsuzluklara bakamaz. Genel mahkeme ise, asliye hukuk mahkemesi olup, bu mahkeme kanunda aksine düzenleme bulunmadıkça, malvarlığı ve şahısvarlığı uyumsuzluklarına ilişkin davalara bakmaktadır. Bu mahkemeler, hukukumuzda asliye hukuk mahkemeleridir. Çünkü HMK m.2/1’e göre, ‘dava konusunun değer ve miktarına bakılmaksızın malvarlığı haklarına ilişkin davalarla, şahısvarlığına ilişkin davalarda görevli mahkeme, aksine bir düzenleme bulunmadıkça asliye hukuk mahkemesidir’. Ceza yargısı bakımından ise, yargılamanın soruşturma evresi, ara muhakeme ve kovuşturma evresi denilen aşamaları bulunur. Soruşturma evresinde iddia edilen hususlara ilişkin Cumhuriyet başsavcılığının işlemleri ile bu evreye ilişkin sulh hukuk hâkimliğinin vereceği kararlar bulunur. Cumhuriyet başsavcılığı tarafından iddianamenin ceza mahkemesine sunulmasından sonra 15 günlük bir ara muhakeme evresi bulunur ki, bu evrede mahkeme kovuşturma açıp açmayacağına karar vermektedir. Kovuşturma evresi ise, iddianamenin kabul edilmesiyle mahkeme tarafından başlatılan ceza yargılaması sürecini ifade eder. Ceza yargısında ilk derece mahkemeleri, ağır ceza mahkemesi, asliye ceza mahkemesi veya Kanunlarda özel olarak belirtildiği durumlarda özel mahkemelerdir. Ceza yargısında da ilk derece mahkemesi kararının istinaf incelemesi, bölge adliye mahkemeleri tarafından yapılmaktadır. İstinaf üzerine verilen bazı kararların temyiz incelemesini de Yargıtay yapmaktadır. Uyuşmazlık Yargısı Yüksek mahkemeler Anayasa’da düzenlenmiştir. Uyuşmazlık Mahkemesi de bu mahkemelerden biridir. Uyuşmazlık mahkemesi bir başkan ve altı üyeden oluşur. Üyeler Yargıtay

Hukuk Genel Kurulu ile Danıştay Genel Kurulu tarafından seçilirken, mahkeme başkanı Anayasa Mahkemesi tarafından seçilir. Uyuşmazlık Mahkemesi, sadece adli ve idari yargı arasında ortaya çıkan görev ve hüküm uyuşmazlıklarını incelemek ve karar vermekle görevlidir. Görev uyuşmazlığı, adli ve idari yargı yolu arasında söz konusu olabilir. Bu ise olumlu ve olumsuz olmak üzere iki şekilde olur. Olumlu görev uyuşmazlığı, idari yargıda veya adli yargıda görevli mahkemelerden biri kendisini görevli sayıp bu sebeple yapılan itirazı reddetmiş olup, Başsavcı tarafından tarafın itirazının incelenmesi amacıyla dava dosyası Uyuşmazlık Mahkemesi'ne gönderilerek çıkarılabilmektedir. Ayrıca taraflar da aynı anda hem idari yargı yolunda hem de adli yargı yolunda görülmekte olan davalarda kendisini görevli gören mahkemelerden hangisinin görevli olduğunun tespiti amacıyla yargılmayı yapan mercilerden birine başvurarak dava dosyalarının Uyuşmazlık Mahkemesi'ne gönderilmesini isteyerek görev uyuşmazlığı çıkarabilir. Olumsuz görev uyuşmazlığı ise, hem adli hem de idare mahkemelerinin ayrı ayrı kendilerinin görevli olmadıklarına karar vermesi ve verdikleri bu kararların kesinleşmesi durumunda söz konusu olur. Uyuşmazlık Mahkemesi ayrıca hüküm uyuşmazlıklarına da bakar. Hüküm uyuşmazlığında adli ve idari yargı yolunda aynı konuda aynı taraflar arasında verilmiş ve kesinleşmiş birbiriyle çelişen iki karar bulunmakta olup, bu çelişkinin giderilmesi hedeflenir. Uyuşmazlık Mahkemesi'nin kararları kesindir.

HUKUKUN TEMEL İLKELERİ

Hukukun temel ilke ve esaslarının bilinmesi, benimsenmesi ve anlaşılması, bir toplumda yürürlükte bulunan hukuk kurallarını şekillendirir, keyfilikten uzaklaştırır ve o toplumdaki hukuk kurallarının temel ilke ve esaslar üzerine inşa edilmesini sağlar. Bir toplumu ve toplumun yönetim biçimini kuran, şekillendiren anayasaların özellikle içermesi gereken düzenlemeler, hukukun temel ilke ve esasları olmalıdır. Kişi hak ve hürriyetleri, ancak bu ilke ve esasların kabullenilmesi ve güçlendirilmesi yoluyla korunabilir. Her hukuk dalının içinde kendine özgü prensip ve esaslar vardır. Her ilke ve esasın, pozitif hukukun tüm dallarını ilgilendirmesi beklenemez. Bazı ilke ve esaslar tüm hukuk dallarını kapsarken, bazıları da özel olarak belirli bir hukuk dalına hitap edebilir. Bir ilke ve esas, ister tüm hukuk dallarını ilgilendirsin, isterse ilgilendirmesin, o ilke ve esas ilgili olduğu hukuk dalı çerçevesinde değerlendirmek ve sonuçlar çıkartmak gerektiği unutulmamalıdır. Hukuk Devleti İlkesi Türkiye Cumhuriyeti'nin, 1982 Anayasası'nın "Cumhuriyetin nitelikleri" başlıklı 2. maddesinde sayılan niteliklerinden biri de hukuk devletidir. AY m.4 ile güvence altına alınan ve değiştirilmesi dahi teklif edilemeyen hukuk devleti; hukukun evrensel ilkelerine ve yürürlükteki hukuk kurallarına bağlı olan, başta kamu otoritesi olmak üzere tüm eylem, işlem ve tasarrufları bağımsız ve tarafsız yargının denetimine açık bırakan, ülkede yaşayan bireyler ve kişi toplulukları için asgari hukuk güvenliğini sağlayan ve insan haklarına bağlı devlet" olarak tanımlanabilir. Anayasa Mahkemesi'ne göre hukuk güvenliğinin sağlanması, hukuk devleti ilkesinin esaslı unsurlarından biridir. Hukuk devletinin sağlamakla yükümlü olduğu "hukuki güvenlik" ilkesi; hukuk normlarının öngörülebilir olmasını, bireylerin tüm eylem ve işlemlerinde devlete güven duyabilmesini, devletin de yasal düzenlemelerde bu güven duygusunu zedeleyici yöntemlerden kaçınmasını gerekli kılar Yargı Bağımsızlığı ve Hâkim Tarafsızlığı Yargı bağımsızlığı, hiçbir organ, makam, mercii veya kişi, yargı yetkisinin kullanılmasında hâkimlere veya mahkemelere emir ve talimat veremeyeceği, genelge gönderemeyeceği, tavsiye ve telkinde bulunamayacağı, bu tür bir yetkinin kullanılmasına izin veren yasal düzenlemelerin yürürlüğe konulamayacağını ifade etmektedir. Yargının bağımsızlığı beraberinde tarafsızlığını da getirir. Yargı makamının tarafsız olması demek, bir yargılamada iddiayı ve savunmayı dinleyen, sunulan delilleri değerlendiren ve hakların hak sahiplerinin kullanımına verilmesi ve toplum düzeninin sağlanması amacıyla karara varan hâkim veya hâkimlerin objektif olmaları, herhangi bir tarafın yanında yer almaksızın, eşit davranarak ve ön yargı taşımaksızın hareket etmeleri ve yargılama yapmaları anlamına gelir. Doğal (Tabii) Hâkim Güvencesi Tabii (doğal) hâkim ilkesi, sanığın, işlediği iddia olunan suç anında görevli ve yetkili olan hâkimi ve mahkemesi kim ve neresi ise, o hâkim ve mahkemenin huzuruna çıkartılması anlamına gelir. Böylece sanık, suçun işlendiği anda görevli ve yetkili olmayan ve bu sebeple olağanüstülük niteliği taşıyan ve tarafsızlığından şüphe duyulabilecek hâkim ve/veya mahkemenin huzuruna çıkartılmayacaktır. Ceza yargılaması hukuku bakımından açıklamaya başladığımız bu prensip, aynı önemini ve anlamını diğer yargılama alanlarında da (idari yargı, askeri yargı, özel hukuk yargısı) korumaktadır. Eşitlik İlkesi Kamu kudretinin herkese aynı mesafede olmasına, yaklaşmasına ve davranmasına "eşitlik" ve bu hususun bir hukuki zorunluluk olarak kabul edilmesine de "eşitlik" prensibi denir. Anayasa'nın 10. maddesinde düzenlenen kanun önünde eşitlik ilkesi, hukuki bakımdan eşit olanlar arasında eşitlik olarak kabul edilmektedir. Hukuki durumları farklı olanlar arasında keyfi değil, fakat ihtiyaç hâlinde farklı sonuçlar doğurabilecek uygulamalar yapılabilmesi mümkündür. Hukuki durum farklılığı, kişinin bulunduğu konum, taşıdığı sıfat, işlediği suçun türü gibi sebeplerden kaynaklanabilir, ancak bu kişiler arasında dil, ırk, renk, cinsiyet gibi Anayasa'nın 10. maddesinde gösterilen ayırım yasaklarına aykırı düzenleme ve uygulamalara başvurmamak gerekir. Sözleşme Özgürlüğü ve Güvenliği Sözleşme özgürlüğü denildiğinde, toplumu oluşturan bireylerin, gerek birbirleriyle ve gerekse devletle dilediği konuda ve şekilde sözleşme yapabilmesi, bu yolla hak elde edebilmesi ve borç yüklenebilmesi sonucu ortaya çıkmaktadır. Kanun koyucu, tarafların sözleşme yapabilmesi hususuna mümkün olduğu kadar serbestlik tanımak istemiş ve sözleşme özgürlüğüne müdahale etmemeye çalışmıştır. Bununla birlikte, bir taraftan sözleşme özgürlüğünün sınırsızca kullanılmasına müdahale etmek istemeyen kanun koyucu, diğer taraftan iyi niyetli bireylerin mümkün olduğu ölçüde korunabilmesi amacıyla kötü niyetli durumlara taviz verilmesini engelleyen hukuk kuralları koymaya çalışmıştır. Hak Arama Hürriyeti Hak arama hürriyeti kapsamında, herkes, meşru vasıta ve yollardan faydalanmak suretiyle yargı mercileri önünde davacı veya davalı olarak iddia ve savunma hakkına sahiptir. Hangi maksatla olursa

olsun Anayasa'nın hak arama hürriyetini düzenleyen 36. maddesi ve idari işlem ve eylemlere karşı yargı yolunun kapatılmayacağı esasını düzenleyen 125. maddesi hiçe sayılmak suretiyle bir idari işlem ve eyleme karşı yargı yolunu kapalı tutmak, hukuk devleti ilkesiyle bağdaşmaz. Dürüstlük ve İyi niyet İlkesi Dürüstlük ilkesi gereğince, herkes, haklarını kullanırken ve borçlarını yerine getirirken dürüstlük kurallarına uymak zorundadır. Bir hakkın açıkça kötüye kullanılmasını hukuk düzeni korumaz. Ayrıca kanunun iyi niyete hukuki bir sonuç bağladığı durumlarda, asıl olan iyi niyetin varlığıdır. Ancak, durumun gereklerine göre, kendisinden beklenen özeni göstermeyen kimse iyi niyet iddiasında bulunamaz. Kazanılmış (Müktesep) Hak Kazanılmış hak, ortaya çıkması anında hukuka uygun olarak tamamlanmış, böylece kişiye özgü, lehte sonuçlar doğurmuş, sonradan hukuk kurallarındaki değişiklik veya işlemin geri alınması gibi nedenlere rağmen, hukuk düzeni tarafından korunma altında kalan hak anlamına gelmektedir. Kazanılmış, yani elde edilmiş hak ve bu hakkın korunması, bir hak hukuka uygun şekilde elde edilmiş olduğu takdirde, o hakkın daha sonradan geri alınmaması ve kullanımını süresince önceki şartlar değişse bile yeni şartlara uymaya bireyin mecbur bırakılmaması demektir. Bununla birlikte, elde edilen hakkın belirli bir süresi olup da o süre dolmuşsa, bu hâlde elbette yeni şartlara tabi olunacaktır. Yine, toplumun düzeni, güvenliği ve esenliği bakımından alınması gereken tedbirler var veya konulmuşsa, bu tedbirlerin gereklerini yapmak, kazanılmış hakka müdahale edildiği anlamına gelmeyecektir. Kusur Sorumluluğu ve Ceza Sorumluluğunun Şahsiliği İlkesi Ceza hukukunda asıl olan, sadece iradenin ve fiilin değil, kusurlu iradenin ve fiili icra eden failin cezalandırılmasıdır. Kusursuz suç ve ceza olmaz. Fiilde kusurun yokluğu, suç ve cezayı kaldırır. Kusursuz suç ve ceza olmaz. Kusur sorumluluğuna ters düşen düzenlemeleri, özel hukuk ve idare hukuku alanlarında görebilmek mümkündür. Ceza sorumluluğunun şahsiliği ilkesi, ceza hukukunda kabul edilen ve herkesin kendi işlediği kusurlu fiilden sorumlu tutulması esasını getiren bir anlam taşımaktadır. Ceza hukukunun esası olan şahsi kusur sorumluluğu, aynı geçerliliğini özel hukuk ve idare hukuku alanlarında koruyamamaktadır, çünkü özel hukuk ve idare hukuku alanlarında, haksız fiillerden doğacak tazminat sorumluluğu konusunda, kimin sorumlu olduğu ve kusurun bulunup bulunmadığı, varsa derecesinin ne olduğu mutlak önem taşımaz. Mülkiyet Hakkı Mülkiyet hakkı, gayrimenkul (taşınmaz) veya menkul (taşınır) ya da gözle görülür, elle dokunulur olmamasına rağmen mülkiyete konu olabilecek her şeyin maliki (sahibi) olabilmektir. Mülkiyet hakkının kullanımının sınırsız olmadığını, bir temel hak olarak özüne dokunulmaksızın, Anayasanın sözüne ve ruhuna uygun bir şekilde, demokratik toplum düzeninin ve laik cumhuriyetin gerekleri ile ölçülülük ilkesine aykırı düşmeden, somut durumun gerekli kılması hâlinde mülkiyet hakkının sınırlanabileceğini belirtmek isteriz. Elbette bu sınırlama keyfi ve gerekçesiz olamaz. Hatta gerekçenin de somut durumda haklı, kabul edilebilir ve kamu yararı için gerekli olan zorunlu bir sebebe dayanması, sınırlamanın da kanunla yapılması gerekmektedir. Suçta ve Cezada Kanunilik İlkesi Bir fiilin suç sayılabilmesi ve bu nedenle suç işleyene ceza verilebilmesi için mutlaka kanun koyucu tarafından o fiilin kanunla suç olarak düzenlenmiş ve karşılığında cezasının ne olduğunun da yine kanunla belirlenmiş olması mecburiyetine suçta ve cezada kanunilik ilkesi denir. Bu ilke, ceza hukukunun temelini oluşturur. Bazı fillerin suç sayılması ve karşılığında failleri hakkında ceza öngörülmesi, bir an için hak ve hürriyetleri sınırlamak gibi düşünülebilir, ancak suçta ve cezada kanunilik ilkesi sınırlamalar getirmekle birlikte, bu sınırlamaları önceden bildirerek, bir taraftan otoritenin keyfi davranışlarının önüne geçmekte, yani suç sayılmayan ve cezası gösterilmeyen bir fiilden ceza verilmesini engellemekte ve diğer taraftan da hangi fiillerin emir ve yasaklar kapsamında olduğunu bireylere önceden duyurmakta ve gösterilen bu sınırlamalar çerçevesinde diledikleri gibi davranabilme imkânını bireylere sağlamaktadır. Masumiyet Karinesi Masumiyet karinesi uyarınca, suçluluğu hükmen sabit oluncaya kadar, kimse suçlu sayılmaz. Anayasa'nın 38. maddesinin dördüncü fıkrası, "Suçluluğu hükmen sabit oluncaya kadar, kimse suçlu sayılmaz." hükmünü kabul ederek, suçsuzluk karinesini anayasal güvence altına almıştır. Dürüst (Adil) Yargılanma Hakkı Dürüst (adil) yargılanma hakkına, Anayasa'nın 36. maddesinin birinci fıkrasında yer verilmiştir: "Herkes, meşru vasıta ve yollardan faydalanmak suretiyle yargı mercileri önünde davacı veya davalı olarak iddia ve savunma ile adil yargılanma hakkına sahiptir". Dürüst yargılanma hakkı uyarınca, yargılamalar hukuk kurallarına uygun şekilde yapılmalı ve aynı zamanda yargılama kuralları evrensel hukuk prensiplerine uygun şekilde oluşturulmalıdır. Böylece dürüst yargılanma hakkı yargılama kuralları da dâhil olmak üzere yargılamanın yapılış şeklini içeren geniş bir alanı kapsar. Dürüst yargılanma hakkı, kanun koyucunun düzenlediği yasalardan başlamak suretiyle hazırlık tahkikatı dâhil yargılamanın tüm aşamalarında ve sonuna kadar devam eder. Yargılama aşamasında da hâkimler, sanık hakkında ön yargılı olmamak zorundadırlar. Sözleşmelerin Nispileği İlkesi Sözleşmenin nispileği ilkesi, hukuki sözleşmelerin, sadece taraflar arasında hak ve borç doğurması anlamına gelmektedir. Bu ilke kapsamına, hukuk alanında imzalanan tüm sözleşmeler girer. Üçüncü kişiler (sözleşmenin tarafı olmayanlar), bir sözleşmeden kaynaklanan borç ve yükümlülüklerin yerine getirilmesinde kefil olmadıkları, yani sözleşmedeki borcun taahhüt eden tarafından yerine getirilmesi/getirilebilmesi hâlinde, o borç ve yükümlülüklerin kendileri tarafından yerine getirileceğini kabul etmedikleri müddetçe sorumlu olmayacaktır.